

Ս Մ Բ Ա Տ Բ Ի Ի Ր Ա Տ

[Տ Է Բ Ղ Ա Ղ Ա Բ Ե Ն Յ]

Ք Ա Տ Ե Ր Ա Կ Ա Ն Ե Ր Կ Ե Բ

Ա .

Ա Ի Ա Ր Ա Յ Ր Ի Ա Ր Ծ Ի Ի Ը

Կ Ա Մ

Վ Ա Ր Դ Ա Ն Ա Ն Ի

Ո Ղ Ա Ն Բ Գ .

[5 Արար եւ 4 Պատկեր]

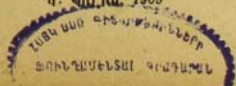

A 13895

[Առաջին անգամ ներկայացուած Գահիրէ, եգիպտական
Թատրոնին մէջ, 1900ի Վարդանանց գիշերը, Հասուկա-
նեան-Պէնյեան միացեալ Թատերախումբին կողմէ]

Տպագր. ԶԱՐԲԷՆ. ՊԵՐՊԵՐՈՆ

Կ. ՊՈԼԻԱ. 1909

Ազն.

Եսկոբ ԷՅ. Գ. Զամպագենան

Գօսթաւնձա

Բարեկա՛մ,

Անշուշտ պէտք է յիշես, որ ես երբեք չեմ կրնար մոռնալ, երբ որ դեռ հերոս, Տօպրուճայի տիպար Սոսիկանապօսը, մեկ երկու վարկոց արարածներէ թելադրուած, երկրէն Բաւնուշուր ժամուա՞ռ մեջ հեռացուես հրամայեց, չի նայելով սառած օդին որ կատաղած ծովին. երբ որ, հաշածուած, ընկճուած ու ջրուած, ա՛յ չի գօրեւ կեանքի շուծը կրելու, դո՛ւն երեւցար այն ասեւն, մոռցար դիրքիդ փափկութիւնը, տարիներու ֆրէնկովդ սեղծած հարսութիւնդ արհամարհեցիր. ամէն հաւանական վսակց այժմ առիւր որ քարեկամի ձեռք մը կարկանդեցիր, Զեքուե՛ն ազատ շնորհներէն հեռու վտարուած որ կրկնակի աստուած փախստականի մը խորունկ վերջին վրայ սփոփանքի սպեղանի մը դնելու համար...

Ընդունե՛կ՝ ուրեմն այս փոքրիկ երկը, իբրև սրտագին նուր մը՝ Բեզի միշտ հաւատարիմ քարեկամեդ:

1909 Յունվար 1

Կ. Գոլիս

ՍՄՐԱՆ ՌԻՒՐԱՆ

ՅԱԶԿԵՐՏ ԱՐՔԱՅ ՊԱՐՍԻՑ

ՎԱՍԱԿ ՍԻՒՆԵԱՅ ԻՇԽԱՆ

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ

ՏԻԿ ԶԱՐՈՒՀԻ >

ՕՐ. ՇՈՒՇԱՆԻԿ >

ՎՐՈՅՐ (Շուշանիկի Խօսեցեալը)

ՅՈՎՍԷՓ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

ՍԱՀԱԿ ԵՊԻՍԿ. ՌՇՏՈՒՆԵԱՅ

ՂԵՒՈՆԴ ԵՐԷՑ

ԶԱՆԳԱԿ ԵՐԷՑ (մատենիչ)

ԴԵՆՊԵՏ

ՄՈԳՊԵՏ

ՄԻՀՐՆԵՐՍԵՀ ՀԱԶԱՐԱՊԵՏ

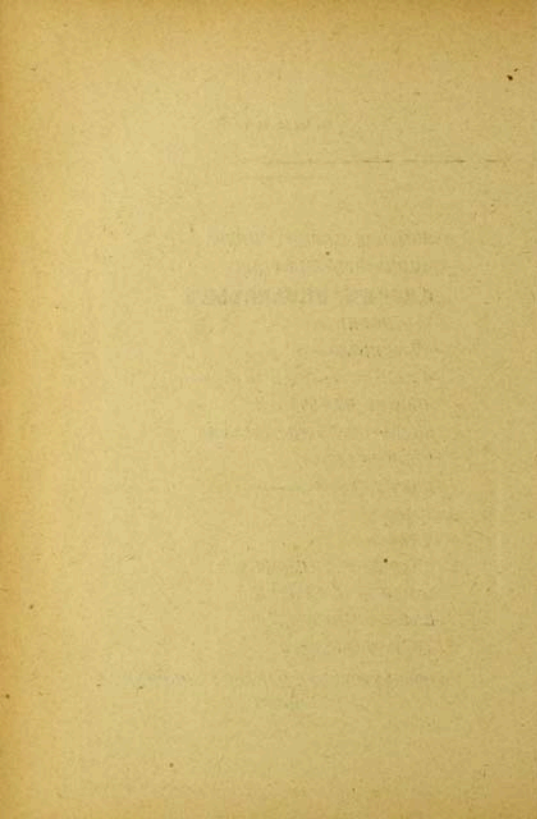
ՆԵՐՇԱՊՈՒՀ ԱՐՇՐՈՒՆԻ

ԱՌԱՆԶԱՐ ԱՄԱՏՈՒՆԻ

ՎԱՀՐԱՄ ԶԻՆԱԿԻՐ

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՆԵՐ, ԶՕՐՔԵՐ, ՔՈՒՐՄԵՐ,

ԵՒԱՅԼՆ

ԱՌԱՐԱՅՐԻ ԱՐԾԻԻԸ

Ա Ր Ա Ր Ա .

Տ Ե Ս Ի Բ Ի Ն . Ը .

• ԱՐԱՐԳԱՆ (Պ՛-՛, ի՛ր -դ-ը-ն՛-ի՛ -ը-ն՛ը) — Այ՛, կըռ-
 ուի՛լ կամ ուրանա՛լ, ա՛յս է Յազկերտի կամքը . Մի-
 ճըրններսն պատասխան կ՛ուզէ, Դենշապուհ մարգպանը
 բնաջինջ ընել կը սպասնայ բուր հայութիւնը, եթէ
 մերժենք հրովարտակը . խնկ եթէ չը մերժենք զայն,
 պէտք է ուրեմն մերժենք մեր Աստուածը, մեր Եկե-
 ղեցին, մեր Ա՛զգը . պէտք է թաղենք մեր անկախու-
 թիւնը, եթէ ա՛յ, պէտք է ընդունինք պատերազմը,
 սո՛ւրբ պատերազմը . . . (Դ՛ճ + յ-ի-ը-՛՛ -ը-ն՛ը կը չ-ի՛ն):
 Ու միթէ կա՛յ ուրիշ ելք մը: Յազկերտ՝ արիւնի ու
 մոխիրի թագաւորն է . Արեւելքին բռնակալը, Ա-
 րեւմուտքին Սարսափը . ա՛նձ ու գանձ սպառեց ար-
 դէն, բայց դեռ պարտութիւն չի՛ խոստովանիր . ան՝
 մէ՛կ երազ ունի . ազգերը տաղաւարել Որմիզդի շու-
 քին տակ, «Մի՛ հոք է Դ՛ հ-՛ի-» . Զրադաշտի զիւա-
 նկար դրօշակը ծածանեցնել խաւարամիտ խուժանին

վրայ . . . : Զառանցանք . . . (+բ+էՆ+եր+ի) : Ո՛րքան ալ
 դիւրին բան . բայց Վարդանի երակներուն մէջ դեռ
 կը հասն արիւնի կաթիլ մը՝ Ս. Եկեղեցիին , կաթիլ մը
 Ս. Վրէժին , վերջին կաթիլ մըն ալ՝ Ս. Ազատութեան
 համար . . . : Ոթփէ՛ , Յագկե՛րտ , սթփէ՛ ցնորքէդ ,
 Վարդան դեռ ս՛ղջ է . (Բ-բ-բ-+--ձ) Վահրամ . . . (վ-հ-
 բ-մ Նեբ- իը Դ-նէ) :

Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն Բ .

Վ Ա Ր Գ Ա Ն , Վ Ա Հ Ր Ա Մ

Վ Ա Հ Ր Ա Մ — Տէ՛ր Սպարապետ :

Վ Ա Ր Գ Ա Ն — Պատրաստ է ամեն բան :

Վ Ա Հ Ր Ա Մ — Կազմ ու պատրաստ , ձեր հրամա-
 նին համեմատ :

(Նեբ- իը Դ-նէ ՏԷԷՆ Զ-բ-հէ)

Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն Գ .

Ն Ա Ե Ո Ր Գ Ն Ե Ր Ը , Զ Ա Ր Ո Ւ Հ Ի

Զ Ա Ր Ո Ւ Հ Ի — Ի՞նչ պատրաստութիւն դարձեալ :

Վ Ա Ր Գ Ա Ն — Ի՞նչ կայ որ . . .

Զ Ա Ր Ո Ւ Հ Ի — Ի՞նչ պիտի ըլլայ , արեւմուտքէն ա-
 րեւելք , հարաւէն հիւսիս , արշաւեցիր ու դեռ կ'ար-
 շաւես . սա ի՞նչ է . Կովկասի կիրճերէն ալ չը ձանձ-
 րացար . ա՛լ հերթք է , քիչ մըն ալ տունդ կեցի՛ր :

Վ Ա Ր Գ Ա Ն — Ի՞նչ կը խօսիս , Զարուհի՛ , ի՞նչ .
 Թողում որ Պարսիկը պղծէ՞ մեր տաճարները . մոխի՞ր
 դառնան դիւղորէներն ու քաղաքները . արեւապաշտ
 քուրմն՞րը գան թափին Հայաստանի գոգը . մեր խո-

բաններէն Որմի՞զդը քարոզեն, Ա՛րհմը աւետարանեն, Մի՛հրը փառաւորեն ու մեր Փրկի՞չը նախատեն, ծէսերնի՞ս ծաղրեն... (հօգնէ՛տէ յէտէ՛լ իւր յէտէ՛տէ) ո՞ր գեղգ մնաց կոյս. մնա՞ց քաղաք մը, ուր մուտ գտած չըլլան այդ գարշելի տաքեալները... Ահ, Զարուհի՛, սոսկալի՛ վիճակ է:

ԶԱՐՈՒՀԻ — Միայն քո՞ւ աչքիդ տոջեւ կ'ըլլան այդ ամեն բաները...:

ՎԱՐԳԱՆ (հօգնէ՛տ) — Դուն չի՞ պիտի հասկնաս իմ կոչումս. երբ կրօնք ու հայրենիք կը խօսին, ամէն բան կը լռէ. ի՞նչ կ'ուզէիր, լուռ մուռ ականատեսներ՝ ըլլայինք այդ բոլորին: Հայաստանը մոխրակոյտ մը պիտի դառնայ. մոխրակոյտ մը, անհուն ատրուշա՞ն մը...:

ԶԱՐՈՒՀԻ — Դիւրի՞ն բան է, դարերու գործ է ադ. քեզի ո՞վ ըսաւ թէ Յազկերտ անմահ է, միթէ երաշխաւորած է յաւիտենականութիւնը. իր պաշտած Միհրին տակ օր մըն ալ ինք պիտի գլտորի. այսօր կայ, վազը չը կայ, վազուան տէրը չէ՛. ծագող արշալոյսը թերեւս իր գերեզմա՞նը պիտի լուսաւորէ. մինչդեռ Եկեղեցի, Հայրենիք անմահ են:

ՎԱՐԳԱՆ — Խաչ ու Աւետարան, Գողգոթա ու Արարատ մէ՛կ բերան վրէժ կ'ազաղակեն, իսկ դուն անտարբեր կը մնաս. Զարուհի՛, ու կ'ուզես որ ե՛ս ալ քեզի պէս ձեռքերս ծալած նստիմ:

ԶԱՐՈՒՀԻ — Քեզի՞ միայն, քեզի՞ մնաց, Տէ՛ր Սպարապետ, պաշտպանել այս տպերախտ ազգը. չը նայի՞ս ի՞նչ կ'ընէ վասակ. ինքը տէրը չէ՞ աշխարհիս, ինքը, Սիւնեաց իշխանը, նախարարներուն Գլուխը, Հայոց մարզպա՞նը. ան ինչո՞ւ չի շարժիր. ինքը չէ՞

ամենէն խմտատունը, փորձառուն ու գիւանագէտը. ան ինչո՞ւ չը վրդովիր, դո՞ւն միայն եզար Հայաստանի բազդին վարիչը. (—չեքը —ըչ—չ—) քնտանի՛քդ, մէկ հատիկ Շուշանի՛կդ յիշէ՛ . . . :

ՎԱՐԳԱՆ — Մի՛, մի՛ առնիր բերանդ այդ բառերը, գիտե՞ս ո՛վ ես դուն. գիտե՞ս, Տիկին Մամիկանեա՛նը. մա՛յրը մեծ ազգին, որուն բազդը սեւցեր, արեւը մարկու մօ՞տ է. մեր անկախութեան վերջալոյսը կը թողուի գերութեան գիշերուան մէջ ու դուն քնտանեկան յարկի, սիրոյ և երջանկութեան արշալոյսնե՛րը կ'երգես . . . :

ԶԱՐՈՒՀԻ — Բայց ինչո՞ւ ամուսնացար :

ՎԱՐԳԱՆ — Զգո՛յ՛ջ, Զարուհի՛, մտոցա՞ր տո՛մդ :

ԶԱՐՈՒՀԻ — Սիրտս փղծկա՛ծ է. ի՛նչ խօսիլս չեմ գիտեր, Սպարապե՛տ. ե՛ս ալ գիտեմ թէ՛ ի՛նչ ճգնաժամէ կ'անցնի ազգս, ե՛ս ալ կը պաշտեմ հայրենի՛քը. հօգի՛ս կը նուիրեմ Հայաստանիս արեւուն. բայց երբ որ շուրջս կը գալարուին սողուններ, դաւաճաններու սերս՛ւնդ մը. կը սառի՛ այն ատեն սիրտս, կը կարմրի՛մ անունէս : Պարսիկին ի՛նչ է յանցանքը, երբ մերինները, կղեր թէ աշխարհական, եզած են Յազկերտի խորհրդատուները, թունատու կարիճները . . . :

ՎԱՐԳԱՆ — Մաքրե՛լ պիտի տամ մեր մէջէն, բոլոր պիղծերը. պիտի կոխկռտե՛լ տամ զեռունները. գիմակնե՛րը պիտի պատուեմ կեզճ հայրենասէրներուն. աշխարհի երեսին պիտի պոռամ թէ՛ հայ ազգը՝ մարտիրոս ա՛զգն է, ազգերուն է՛ն ազնիւը :

ԶԱՐՈՒՀԻ — Կարմի՛ր սպարապետ, թողութի՛ւն, հանգարաէ՛ քիչ մը . . . : Այո՛, իրաւունք ունիս, ե՛ս ալ գիտեմ, սո՛ւրբ է, նուիրակա՛ն է հայրենիքը.

Ս. Հայրապետը զիս զրկեց որ գաղափարդ առնենք
կանխաւ ու ըստ այնմ շարժինք Համագումարին մէջ :

ՎԱՐԳԱՆ — Գաղափարս նոյնն է :

ՂՆԻՈՆԳ — Այսինքն :

ՎԱՐԳԱՆ — Հրովարտա՛կը խզտել, պատերա՛զմ
հրատարակել :

ՂՆԻՈՆԳ — Բայց պատրա՞ստ էք. բերդերն ու
պարխապները պաշտպանուելու գիրքին մէջ են. նա-
խարարներուն արամադրութիւնները շօշափա՞ծ էք.
միանուագ ապստամբութիւնը կարելի՞ է. վասակի
մեքենայութիւնները չե՞ս լսեր. աճապարելով գործ
չըլլա՛ր . . . :

ՎԱՐԳԱՆ — Ամեն բան պատրաստ կ'ըլլայ,
վտանգը՝ վտանգ ըլլալէ կը դադրի, երբ գոյի կամ
չըգոյի խնդիրը կը ծագի. ի՞նչ կը կարծէք, երէ՛ց,
ժողովուրդը մեռա՞ծ կը կարծէք :

ՂՆԻՈՆԳ — Օրհնեա՛լ ըլլայ ժողովուրդս, Տէ՛ր
սպարապետ, կենդանի՛ է և հլու, գառնուկներու
հօտ մը. այդ կողմէ վախ չունիմ. վախս, միակ
կասկածս՝ նախարարներուն կողմէ՛ն է. փառամոլնե՛ր
կան, փառամոլնե՛ր որոնք՝ ա՛զգն ալ, կրօ՛նքն ալ
պիտի ուրանան. վա՛տ իշխաններ . . . :

ՎԱՐԳԱՆ — Մի՛ կարգար, երէ՛ց, ահաւոր յայտ-
նութիւններդ հողիխ մէջ քանեցան սուր սլաքի մը,
դժնիկներս ալ քս ցցուեցան սրտիս վրայ, խո՛րը մըխ-
ուեցան, վէրքեր բացին. այո՛, իշխաննե՛ր ունինք,
եսամու նախարարներ, որոնք պիտի մատնեն եկեղե-
ցին, պիտի քանդեն մեր տունն ու տեղը՛ :

ՂՆԻՈՆԳ — Անիրա՛ւ Սիւնին կը տեսնե՞ս. կը
վախնամ որ չըլլա՛յ թէ այսօրուան Համագումարը
խանգարէ, միտքերը պղտորէ, ընէ չընէ, հրովար-

տակին նպատուար ու պահանջուած պատասխան մը տրուելուն վրայ պնդէ, իր ետեւէն քաշէ իրեն պէս անխիղճ ու բացողներ ու վերջապէս պատակտում ձգէ իշխաններու միջեւ: Այն ատեն ի՞նչ ընել պէտք է:

ՎԱՐԳԱՆ — Այն ատեն, ամէն ճիգ կը թափենք զանոնք կարգի բերելու. ու եթէ խրատով ու յոր-գորներով չը յաջողինք, կը զատենք զանոնք փարա-խէն, գայլերը՝, լրտեսները՝, դաւաճանները՝. կը զա-տենք մեր խումբէն, ամէ՛ն զգուշութիւն կը բանե-ցընենք, զաղանիք մը դուրս չը հանելով, ձեռքի տակէ կը կազմենք մաքառող, անդիմադրելի ու՛ժ մը. աղբը բոլոր՝ մէ՛կ բանակ. ահա՛ մեր տալիք պատաս-խանը՝ Յազկերտի հրովարտակին:

ՂՆԻՈՆԳ — Ատոր տարակոյս չը կայ, բայց վա-սակը՞. ա՛խ, եթէ կարգս ներէր, եթէ սա սքեմը չըլլար, անոր արիւնը ե՛ս կը խմէի:

ՎԱՐԳԱՆ — Այդքան սոսկու՞մ ազգած է ձեզի, երէ՛ց, Սիւնեաց իշխանը:

ՂՆԻՈՆԳ — Ե՞ս վախճամ:

ՎԱՐԳԱՆ — Իրա՛ւ, ազգեցի՛կ է, վարպետորդի՛ է, բայց չը մոռնանք նաև որ վախկո՛ւտ ալ է, որով-հետև բռնաւորի խմոր ունի. բռնաւորները յաճախ վախերնու՛ն է որ անգթութիւն կը գործեն. ան՝ վեր-ջը վերջը պիտի տեղի տայ, հաւատացէ՛ք, եթէ սանկ կտոր մը նշմարեմ իր կասկածելի ընթացքը, ժողովին առջև կը մերկացնեմ զինք իր բոլոր յոխորտանք-ներէն: Ես այսօր կը խօսիմ միլիոններու բերնէն, ու-րոնք մէկ սիրտ ու մէ՛կ կամք, ուխտեցին պահել Հայութեան պատիւը՝, հաւատքը՝, լիզո՛ւն ու պատ-մութիւնը՝, չքնաղ աւանդները մեր վեհ նախահայրե-րուն. այդ աւանդները՝ սուրբ նշխարներ են, մա-

մէկ երկու տողը դեռ աչքէ չանցուցած, պիտի կատարի, փրփրի, գազան կտրի, և...

ՎԱՐԳԱՆ — Պիտի պատերազմ հրատարակէ. ինչ է արդէն մեր ուզածը, մեր փնտռածը: Կ'աղաչեմ, Տէ՛ր հայր, ժամանակը սո՛ւղ է, երթանք, երթանք Արիւնին ու Յաղթանակին ճամբան, այ՛ն, կուտի՛լ պէտք է, յաղթի՛լ կամ մեռնի՛լ:

Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն Ե

(ՇՈՒՇԱՆԻԿ, ԴԻԿԻ ԶՆԻՆԻՐ ԿՐԵՆԻ ԺԸ ԿԵՐԵ, ԵՆԻՆԻՆԻ ԶԵՆԻՆԻՆԻ)

ՆԱԽՈՐՈՒՆԵՐՆ ՈՒ ՇՈՒՇԱՆԻԿ

ՇՈՒՇԱՆԻԿ — Այ՛ն, հայր սպարապետ, յաղթի՛լ կամ մեռնի՛լ, այսպէ՛ս ուխտեց Շուշանիկ:

ՎԱՐԳԱՆ — (ՅՆԻՆԻՆԻ ԵՆԻՆԻՆԻ ԵՆԻՆԻՆԻ) Աստուծո՛ր էր որ:

ՂԱՆՈՒՆԻ (ԶԵՆԻՆԻՆԻՆԻ) — Ապրի՛ս, աղջի՛կս, ապրի՛ս, կ'օրհնեմ ուխտդ, եռանդդ սիրեմ, ս՛ղ հօրդ արժանաւոր պայազատիկ, կեցցե՛ս միշտ, Մամիկանեան Զարմին անուշահոտ ու դունազեղ ծաղիկը...

ՇՈՒՇԱՆԻԿ (ԶԵՆԻՆԻՆԻՆԻ ԵՆԻՆԻՆԻ) — Անուշահոտ կամ դունազեղ, արժանի չե՛մ կոչուելու, մինչեւ որ իմ սեռիս պատի՛ւը չը փրկեմ, մինչեւ որ՝ ըկուած քոյրերուս, հայրենիքիս ամբիժ կոյսերուն վրէժը չը լուծեմ. ա՛յն ատեն միայն իրաւունք կըստանամ Մամիկանեան տան ծաղիկը կոչուելու, երբ որ վազեմ դա՛շը պատերազմի, խառնուի՛մ քաջերու երամին, քաջարա՛ր կուտի՛մ ու, եթէ պէտք ըլլայ, մեռնի՛մ. հայրենեաց համար զոհուողին երանի՛... անմահու-

թիւն է ան, ո՛չ թէ մահ:

ՎԱՐՊԱՆ (Վ-Դ-Դ-Դ-Դ Գ-Գ-Գ-Գ) — Երանի՛
թէ այդ քու զգացումներուդ կէսին կէսը, քառորդին
քառորդը ունենար. . . մայրդ . բայց, հոգի՛ս, գուն
քիչ մը համբերէ՛, հոս կեցի՛ր, ատե՛նը կայ. այս ան-
գամ ես մինակ երթամ, լուծե՛մ վրէժը բիւրաւորնե-
րուն. իսկ գուն, հոս կեցի՛ր, մօրդ քով, զինքը
մխիթարէ՛, սրտապնդէ՛. ան շա՛տ կարօտ է քեզի պէս
խորհրդականի մը. (Գ-Դ-Դ-Դ-Դ Տ. Ղե-Ն-Գ-Դ) այնպէս
չէ՞ Տ. Հայր:

ՂԱԽՈՆԳ (Ծ-Դ-Դ-Դ-Դ) — Այո՛, այո՛, հոս կեցի՛ր,
աղջի՛կս, Աստուծով, Հայոց սպարապետ հայրդ՝ յազ-
թու թեան դափնիներով պիտի դառնայ և վարձատրէ
քեզ (Ժ-Դ-Դ-Դ) ուրի՛շ կերպով, գուն աղօթք քրէ՛ որ
չուտով վերջանայ մեծ կոխը, սր դեռ չէ՛ սկսեր.

ՇՈՒՇԱՆԻ (Ն-Դ-Դ-Դ-Դ, Գ-Դ-Դ-Դ) — Իմ վարձատ-
րութիւնս՝ պատերազմի դաշտին մէ՛ջ պահուած է. իմ
պսակս՝ (Բ-Դ-Դ-Դ-Դ-Դ-Դ-Դ-Դ-Դ-Դ) ա՛յս է, ա՛յս դրօ-
շակը, զոր ձմեռ գիշերներ հսկելով ու հսկելով ա-
սեղնագործեցի, գիտե՛ս, Տէ՛ր Հայր, ս՛րքան երգե-
րով նուիրագործած եմ ես այս խորհրդաւոր դրօ-
շակը, Հայրենիքիս սուրբ նշանը. չէ՛, չէ՛, ս՛վ կրնայ
գատել զիս ասկէ:

ՂԱԽՈՆԳ (Գ-Դ-Դ-Դ-Դ) — Սանդուխտ ու Հոփսի-
մէ կոյսերը քեզի բարեխօս ըլլան, կարմիր վար-
դանին հարազատ աղջիկ:

ՇՈՒՇԱՆԻ (Գ-Դ-Դ-Դ-Դ) — Միթէ ես չե՞մ
գիտեր սուր շարժել, նիզակ նետել, աղեղ լարել,
աշտանակել, չէ՞ որ ամբողջ մանկութիւնս անցուցի
այդ մարզանքներով. հիմայ տասնըվեց գարուններովս
չե՞մ կրնար աւելի վստահ ու անվահեր քայլով նետ-

ուիլ պատերազմին ասպարէզը... Մի՛ վախնար, հայր, մի՛ վախնար երբէք ինձի համար. ես կը սիրեմ արիւնը, թնամիտն արիւնը... ի՛նչ... կարելի է որ փակուիմ բանտուիմ թափուր ասպարանքիդ խորը, մինչդեռ դուրսը՝ հայ քաջ կզբայրնեբուս գնդերը շարժման գրուած են. շեփորի գոռ ու գոչին սփռ տկանջը կրնայ խուլ մնալ, սփռ սիրտը չարօփեր, երբ մարտին հրաւիրակը հնչէ, երբ արևի տակ շողչողան գէնքերը, երբ ճակատամարտի փոշին ամպտէ կապոյտ երկինքը, այն տանն, ես հոս, աւերակի բուխճակ մը, ասպարանքիդ անխօս ու ցուրտ կամարնեբուն ներքեւ գեղերի՛մ, վայել՛մ: — Ո՛չ, ո՛չ, հայր, յաւիտեան ո՛չ, ե՛ս ալ զինուոր եմ հայրենիքիս, ուխտեալ զինուորուհի մը. քեզի՛ պիտի հետեւիմ, շուքիդ պէս, պիտի քովէդ չը զատուիմ, վահանիդ քով վահան պիտի բռնեմ, պիտի չհեռանամ քովէդ ու հե՛տդ պիտի... մեռնիմ: (Տե՛րա՛նէն Տե՛ն ընդ ինչ ինչ + ինչ-ինչ, Գրե՛ն ինչ-ինչ, Գրե՛ն ինչ-ինչ):

Վ.Ս.Ռ.Ն.Ն. (Ե՛րբէ՛ր ի՛նչ) — Հանդարտէ՛, աղջի՛կս, հանդարտէ՛, ամէն բան կարգի կը մտնէ, միայն դուն քիչ մը համբերէ՛, գնա՛, հանգիստ ըրէ՛, մի՛ յուզուիր ու մեղ մինակ ձգէ՛ հոս. (Տե՛րա՛նէն, ընդ ինչ, ինչ հետե՛ն, ի՛նչ-ինչ ըլլէ Տ. Ղե՛ն-նէն ինչ-ինչ Ե՛րբ ինչ Գրե՛ն ինչ, Գրե՛ն ինչ-ինչ):

Վ.Ս.Ռ.Ն.Ն. — Ի՛նչ ուրեմն, վարդա՛ն, արտաքին կնճիտները չէ՛ին բաւեր. քիչ էին մեր շնորհալի իշխաններուն վատութիւնները. քիչ էին մեր վասակի կուտակած բարգու՛թիւնները, Յազկերտի պուշքտուքներն ու սպանալիքները, ու հիմայ, ներքին, ահաւոր արգելք մը կուգայ կեցընել ընթացքդ, վար-

դա՛ն . . . : Ես հիմայ երկու սուրի միջեւ կը տատանիմ .
Զարուհիին յայանութիւնները բաւական լուրջ են ,
մտածալ կուտան ամեն ընտանիքի հօր . իրա՛ւ է , ե-
րէ՛ց , նշանուած աղջիկս տունը մինակ ձգել չըլլար .
ի՞նչ ընեմ . հետս տանի՛մ . խեղճը պիտի չը կրնայ
տանիլ պատերազմին մինչեւ վերջը՝ . ա՛խ , որչա՛փ
սուղ ես , ո՛վ աղատութիւն . կեանք , ընտանիք , ըս-
տացուածք , ոչի՛նչ են քու քովդ . ամեն բան որ
ունի քաղցրութիւն մը , պէտք է սօքի տակ առնուի .
պէտք է մոռնալ կապերը՝ , յիշատակները . մոռնա՛լ
պէտք է ամեն բան . ուրանա՛լ անցեալը , կոխկռտել
ներկան ու թաղե՛լ ապագան , պէտք է նետուիլ մահ-
ուան ասպարէզը , երթա՛լ պէտք է Ազատութեան
արիւնտ ճամբան :

ՂԵՒՈՆՊ — Հո՛ն կը հրաւիրէ զմեզ մեր փրկի՛չը . . . :

ՎԱՐՊԱՆ — Հո՛ն կը կանչեն իմ պանծալի
նախնեացս վեհափառ հոգիները՝ . . . :

ՂԵՒՈՆՊ — Երթա՛նք ուրեմն , երթա՛նք , քա՛ջ
սպարապետ , (Ղե-ռէր Գ-ր-է Կելէ , Ե-ր-էն Վ-ր-ռ) :

ՎԱՐՊԱՆ (Ե-ր-էն Ե-ր-լ-լ) — Այո՛ , երթա՛նք ,
բայց որի՛ յանձնեմ կեանքիս վարդը , Շուշանի՛կս , որ
կրակուբոց , սէ՛կ սոգարար նշանիս կըսպասէ , ձիուն
նիւսը նետուելու ե ինէ առաջ արշաւելու համար :
Երթա՛նք , երթա՛նք : (Վ-ր-ռ -- Ղե-ռէր Կե Դե՛ն) :

ՇՈՒՇԱՆԻԿ (Դե-ն , Ե-ր-էն Դ-ր Գ-ր-է) — Ա՛լ կաս-
կած չունիմ , պիտի ե՛ս ալ երթամ պատերազմի . (Ն-
յե-լ Գ-ր-լ-լ Դ-ր-էն Դ-ր-էն Դ-ր-էն Դ-ր-էն Դ-ր-էն) այո՛ , ե՛ս պիտի
բռնեմ քեզ , իմ գեղեցի՛կ ձեռագործս , ո՛վ հայրենի-
քիս պաշտելի պատկեր , երազներո՛ւս պսակը , դրօ-
շակդ Մամիկոնեան . (Ե-ր-էն Կե Դ-ր-էն , Դ-ր-լ-լ Կե Դ-ր-էն
Գ-ր-լ-լ Դ-ր-էն) Է՛ , ուրիշ ո՛վ պիտի համարձակի քեզ

Պ Ա Տ Կ Ե Ր Ա .

[Արտաշատի արձանի՞ր ընդարձակ դահլիճ մը]

Յովսէփ Կարողիկոս , Սահակ Եպիսկ . ՌԵՏՈՒՆԻ , Եպիսկոպոսներ ու Քորեպիսկոպոսներ , Նախարարներ , Իւխաններ , Վասակ Սիւնի . յետոյ Ղևոնդ Երէց ու Վարդան Մամիկոնեան :

ՅՈՒՎՍԷՓ ԿԱԹՈՂ . — Սրբազան եղբա՛րք իմ ի Քրիստոս , որդեա՛կք իմ իշխանք և նախարարք Հայոց աշխարհիս . սատ գումարուեցանք ըստ փափաքանաց մեր սիրեցեալ հօտին : Գիտէ՞ք , ս՛րքան կարեւոր է այսօրուան ժողովը , որուն մէջ պիտի վըճուուի մեր ազգին ճակատագիրը : Ամենուն ծանօթ է Վզրուկի հրովարտակին պարունակութիւնը . կը մնայ հիմայ պատրաստել պատասխանը , Հայոց Աշխարհիս եկեղեցական ու աշխարհական պետերուն ու իշխաններուն համահաճ հաւանութեամբը . արդ , խօսեցէ՛ք , ի՞նչպէս արժան է պատասխանել :

ՍԱՀԱԿ ԵՊԻՍԿ . — Ս . Հայրապե՛տ , վզրուկին հրովարտակը ծայրէ ծայր անարգանք մըն է մեր կրօնքին ու հաւատքին դէմ , շիտակը՝ չա՛րժեք պատասխանել :

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՆԵՐԸ . — Մոլեռանդ գրուածք մըն է . . . :

ՔՈՐԵՊԻՍԿՆԵՐԸ . — Զրադաշտի փուճ դենին ջատագովանքը :

ՎԱՍԱԿ . — Անարգանք , մոլեռանդ գրուածք , ջատագովութիւն , բառե՛ր են բայե՛ր , որոնց համար

ժամագահաւ շքաւնք, հիմա խնդիրը պատասխանին վրայ է, գրաւոր թէ անձամբ, ա՛ն պէտք է որոշել:

ՅՈՎԱԷՓ ԿԱԹՈՂ. — Սիւնեաց իշխանին իրաւունք կու տամ, խնդիրը պատասխանին վրայ է, բայց, ըստ իս, անձամբ երթալ պատասխանել՝ վտանգաւոր է, գրաւոր պատասխան մը զրկել՝ լուազո՞յն է:

ԱՔԷՆՔԸ. — Գրաւոր պատասխան, գրաւոր.

ՅՈՎԱԷՓ ԿԱԹՈՂ. — Լա՛ւ, միայն, քիչ մըն ալ սպասե՛նք, մինչև որ հասնին Ղևոնդ երէցը, վարդան Մամիկոնեանը, որոնցմէ երկուքին ալ կարծիքը պէտք է առնել. անոնք աւելի՛ լաւ ուսումնասիրած են հայրենիքին վիճակը, ժողովրդականութիւն ալ շատ ունին, ի՞նչ կ'ըսէք, չըսպասե՞նք իրենց:

ՎԱՍԱԿ. — Արդեօք անգեղութիւն չունին. չէին հրաւիրուած, ինչո՞ւ ուշացան:

ՅՈՎԱԷՓ ԿԱԹՈՂ. — Չը հրաւիրել կ'ըլլա՞ր, հիմա կը հասնին: Սպարապետ Մամիկոնեանին պատասխանը ստացած եմ, պիտի գայ, ներկայ պիտի գտնուի ժողովին, նոյնպէս Ղևոնդ երէցը. թերևս արդէն արքունիքը մտած են. (Գր-էն - Գր-ն - Գր-ն, Գր-ն - Գր-ն, Գր-ն - Գր-ն, Գր-ն - Գր-ն, Գր-ն - Գր-ն, Գր-ն - Գր-ն). Սպարապետ քաջ, ժողովին նպատակը ծանօթ է կարծեմ, յարմար գտուցինք որ պարտ ու պատշաճ պատասխան մը տրուի Վարուկին, ի՞նչ է ձեր կարծիքը:

ՎԱՐՊԱՆ. — Իմ կարծիքս՝ պատուել հրովարտակը, հաղորդել իրողութիւնը՝ Տիգրան, ի՞նչ հարկ դիւանագիտական փափկանկատումներու և ծաղրելի ձեւարանութիւններու:

ՅՈՎԱԷՓ ԿԱԹՈՂ. — Դուք ի՞նչ կը խորհիք, Ղևոնդ երէց:

ՂԱՆՈՆՆԻ — Ես, Ս. Հայրապետ, Սպարապետին համամիտ եմ, ի՛նքը գիտէ աշխարհիս իրական զօրութիւնը, ի՛նքը միայն կրնայ խօսիլ հեղինակութեամբ, (Յ-Յ-Ը Բ-Գ-Գ-Գ-Գ-Ը, Ի-Ի-Գ-Գ-Գ-Գ-Ը, Գ-Գ-Գ-Գ-Գ-Գ-Ը) Տիգրան իշխող Յագիերաը՝ չի կրնար իշխել հոս, բռնադատել մեր հողիները, իշխել մեր սրտերուն, սրնց միակ իշխողն է մեր Տէր Փրկիչը. այո՛, թագաւորաց թագաւոր կ'ըսուի, կայսր մըն է ամենազօր, տիեզերքը զոգացուց, բայց իրաւունք չունի բռնաբարելու մեր խի՛ղճը. այս աշխարհիս տէրն է, բայց ո՛չ կրբէք հանգերձեալինը... թո՛ղ տեղը ծանր նստի... :

ՎԱՍՍԱ (Հե՛ղ-Գ) — Գիտենք, երէ՛ց. քաջ, պերճախօս քարոզիչ էք. բայց, կ'ազաչենք, քարոզները չեն որ պիտի ճամբու բերեն Միհրանեսէ՛հ Վզրուկը, ձեր այդ խօսքերը՝ խորաններէ լսուելիք պատգամներ են իսկ մենէ պահանջուածը՝ պատասխան մըն է, ընդունող կամ... :

ՅՈՎԱԼՓ ԿԱԹՈՂ. — Ի՛նչ, Սիւնեաց իշխա՛ն, պատասխանը դեռ սրոջ չէ՞, չպիտի՞ մերժենք Վըզրուկի հրովարտակը :

ՎԱՍՍԱ. — Ես ի՛նչ ըսի, կամ պիտի մերժենք, կամ պիտի ընդունինք, ես բա՛ն մը չեմ գիտեր, ժողովին կամքն է, ես պիտի համակերպիմ իր սրուշումին :

ՅՈՎԱԼՓ ԿԱԹՈՂ. — Ձեմ կարծեր թէ ժողովին մէջ գանուին այնպիսիներ որ դեռ տարակուսին տըրուելիք պատասխանին իմաստին վրայ :

ՎԱՐԳԱՆ. — Ես ըսի, պատասխանը՝ պատուել է հրովարտակը, այլապէս չենք կրնար արտայայտել ժողովուրդին սրամտութիւնը :

ՎԱՍՍԱԿ — Սակայն, աւելի լաւ չէ՞ նախատեսել ամեն բանի վախճանը :

ՅՈՎԱՆՔ — Սիրելիներ, պարտապ բան է Յազկերտէ շնորհ սպասել ան միտքը դրած է ջնջել քրիստոնէութիւնը, բովանդակ մարդկութիւնը ձուլել, հաշտութիւնը վերցնել աշխարհիս երեսէն: Արդ, թողո՞ւնք որ գործադրէ իր գազանային ծրագիրը. փակե՞նք եկեղեցիները, Տիգրան զրկե՞նք բանալիները :

ՂԵՒՈՆՂ — Քահանայ, վարդապետ, եպիսկոպոս, դնենք սրածայր գդակը, քուրմերուն փաթթոցը կապե՞նք գլուխնիս. ի՞նչ կ'ըսէք, Վասակ իշխան :

ՎԱՍՍԱԿ — Ես բան մը չեմ գիտեր. միայն թէ շուտ զրկենք պատասխանը կամ անձամբ տանինք :

ՅՈՎԱՆՔ ԿԱՓՈՂ. — Զարմանալի բան. միևնոյն առաջարկը կը բերէք դարձեալ. չէ՞ որ անձամբ երթալը վտանգաւոր է՝ ըսուեցաւ :

ՎԱՍՍԱԿ — Շատ աղէկ, գրաւոր թո՛ղ ըլլայ :

ՎԱՐԴԱՆ — Ս. Հայրապետ, կը խնդրեմ, թող տուէ՛ք ինձի համառօտ մը պարզել աշխարհիս ներկայ վիճակը և ծանուցանել հրովարտակին ներքեւ պահուած գաղտնիքը, այն ատեն՝ յամառողը թո՛ղ յամառի, տակաւին գո՛ւթ սպանէ Յազկերտի պէս բռնաւորէ մը :

ՅՈՎԱՆՔ ԿԱՓՈՂ. — Խօսքը՝ Մամիկոնեան սպարապետին է. խօսեցէ՛ք, խօսեցէ՛ք, Մամիկոնեան նախարար :

ՎԱՐԴԱՆ — Հա՛րք իմ և տեա՛րք. գիտէ՞ք ինչո՞ւ համար մեր երկիրը զրկուած է Դենչապուհ մարդպանը, Յազկերտի հաւատարիմ հարկահաւաքը. չէ՞ որ մարդահամարը պատրաստելու և ժողովուրդին տուր-

քերը թեթեցնելու պաշտօն ունիմ կ'ըսէ. շա՛տ լաւ,
դուք ասոր կը հաւատա՞ք. ևս կրնամ ապացուցանել
թէ՛ Դինչապուհի պաշտօնը բոլորովին տարբեր բնու-
թիւն մը ունի, որովհետեւ

1. Մարդահամարի պատրուակին տակ՝ եկեղեցիին
ազատութիւնը բռնաբարեց,

2. Վանքերու մենակեցիկ ճգնաւորներն ալ ան-
ցուց մարդահամարին մէջ,

3. Աւելի՛ ծանրացուց աշխարհիս հարկը,

4. Ի՛նք էր որ պառակտումի որով ցանեց նախա-
բարներուն միջեւ և ամէն տուն:

5. Որ վատագո՛յնն է, քրիստոնեաները հայրա-
բար կառավարող հայ հազարապետը զրպարտութիւն-
ներով պաշտօնանկ ընել տուաւ ու տեղը կարգել
տուաւ Պարսիկ մը, հետը մօզպետ դատուս'ր մըն ալ,
որպէս զի մեր եկեղեցին վարկաբեկեմն:

Այո՛, այս բոլոր շարիքներուն ազբիւրը՝ Դինչա-
պուհ եղաւ. ու երբ տեսաւ որ իր բոլոր մեքենա-
յութիւնները դերեւ ելան, Հայաստան աշխարհս ամ-
բաստանեց Պարսից Դուռը, ասկէ՛ այն հրովարտակը
որուն սճը ցոյց կուտայ արդէն թէ՛ ի՛նչ սեւ, ի՛նչ
ազտոտ հոգիէ բխած է ան. քուրմերուն ու քումա-
պետներուն զրգումով ու իրենց գիւտական գենին
ներչնչումովը զրուած է. ուրեմն գեւ ի՛նչ կը սպա-
սէք, հա՛րք իմ և տեարք. չը պատասխանէ՞ք:

ՂՆԻՈՆԴ ՆԲԷՅ — Ընդունի՞նք մազգէութիւնը,
հրաժարի՞նք մեր սուրբ հաւատքէն, պաշտե՞նք
կրակը, մեր մատղաշ սերունդը քուրմերո՞ւն յանձ-
նենք. ամուսնական սուրբ անկողինը պղծե՞նք բազ-
մակնութեամբ. եզրայրը քրո՞ջ հետ կարգուի. չը վա-
ռե՞նք ծիւղերն ու քակո՞րները, ձեռքերնիս գումիզո՞վ

լուանք. Եկեղեցւոյ եօթն Ս. Խորհուրդները փոխա-
նակե՞նք արեւապաշտութեան ծագրելի ձէսերուն հետ
. . . , Խօսեցէք, Սիւնեաց իշխանն, դո՛ւք խօսեցէ՛ք
ու մենք մտիկ ընե՛նք :

Վ.Ա.ՍԱ.Կ — Ես հակառակը չեմ պնդեր, միայն՝
կը յիշեցնեմ որ նախ խորհինք, ապա գործենք. շա՛տ
փափուկ խնդիր մըն է, երկրին կեանքին ու մահ-
ուա՛ն խնդիրը :

ՅՈՎԱԷՓ ԿԱԹՈՂ. — Այո՛, այո՛, լա՛ւ է խօսեմ
շարժի՛լ :

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՅԵՐ. ԳՈՐԵՊԻՍԿՈՊՈՍՅԵՐ — Խոհե-
մութիւնը՝ բացարձակ մերժման է, պարտ ու պատ-
շաճ հերքում մը զրկել :

ՅՈՎԱԷՓ ԿԱԹՈՂ. Ահա՛ քու էի կը գնեմ : (Ք-տ-
-բի-նի-ն բ-բ-ը-նի-ն-ը իւ ի-ր-ր-ի-ն. ի-ն-ի չը իւ Դե-
-քեքնի --փ-ր չը, Կ-ե-ն-բ-ը իւ հ-ա-տ-ի, յե-ր-ս --փ-րը իւ
քե-ր-ի իւ յ-ն-նի-ն ի-ն-դի-ն-ի-ն : Ս-փ-րը ի-մ Կ-տ-տ-ի-ն-ը իւ
ք-ց-տ-ի, Կ-տ-ն-՝-ը իւ լ-լ-լ) Մերժողական պատասխան :
(Այ- միջ-ցին Վ-ա-ն Սի-նի, Ի-ժ-ո- Ի-ժ-ո- Ն-յե-լ-ի լ-ր-ըն,
Կե-ղ-ն ի-լ-լ-լ. Ն-ի-ր-ր-նի-ն, Ե-դ-ի-ն-դ-նի-ն -- Կ-րե-դ-ի-ն-դ-ն-
նի-ր. Ի-ն-ի Ի-ն-ի, իւ -ի-նի-ն Ի-ր-ո-ն հե-ր Ի-ո-ն-ի-ն. Ժ-ն-ի-ն
Ի-ր-ն-դ-ն-ը ե-ր-ն-նի-ն չը իւ -ր-ն-ն) : Ուրեմն, եզրաւրք
իմ և որդեակք, որոշուեցաւ, պատասխան մը պիտի
գրուի մերժողական, պիտի պաշտպանուի մեր կրօն-
քին սրբութիւնը, ճշմարտութիւնը, պիտի յայանենք
մեր Ս. Հաւատքին մէջ անխախտ մնալու մեր վերջին
անփոփոխ տրամադրութիւնը, այնպէս չէ՞ :

ԱՄՏՆԻՔ — Այո՛, այո՛, այնպէ՛ս է, այնպէ՛ս :

Վ.Ա.ՍԱ.Կ (Մ-ն-ի-ն) — Ինչո՞ւ չէ, այնպէս թող ըլլայ :

ՂԵՌՈՆՅ. — Ս. Հայրապետ, վերջաբանը պէտք
է խնամով ըլլայ :

ՂՆԻՈՆԳ — Եթէ յարմար է, մեր Ս. Հաւատքին ճշմարտութիւնը ջատագովելէ ետքը՝ թո՛ղ աւելցուի. « Այս հաւատքէս մէ՛կը չի կրնար խախտել մեզ. ո՛չ հրեշտակները, ո՛չ մարդիկ, ո՛չ հուրը, ո՛չ սուրը, ո՛չ ջուրը, ո՛չ ալ դառն ու սոսկալի տանջանքները: Ի՛նչ ինչքը ձեռքդ է, ըրէ՛ ուղածդ, եթէ զմեզ այս հաւատքով թողուս՝ այս երկրի մէջ քենէ՛ դատ ուրիշ տէր չե՛նք ձանձնար ու երկնքի մէջ ալ՝ մեր Բիտուսի Քրիստոսի հետ՝ ուրիշ Աստուած չե՛նք փոխեր, քանի որ ուրիշ Աստուած չիկա՛յ. իսկ եթէ տակաւին յամառիս, անհաւաստի մենք, շուտ ըրէ՛ ինչ որ կ'ուզես:

ՊԱՍՅԱԿ — Հերիք չեղա՞ւ, զեռ կա՞յ:

ՂՆԻՈՆԳ (Ն-ն ի-ն-է-լ ի-լ ը-լ-ն-ի-կէ) — Քենէ տանջանք, մենէ յանձնառութիւն, քու սուրդ՝ ու մեր վիզերը. ի՛նչ, մենք աւելի լա՞ւ ենք քան մեր նախորդները, որոնք իրենց կեանքը զոհեցին այս հաւատքին վկայութեան համար: Եթէ մենք անմահ իսկ ըլլայինք, կ'արժէր մեռնիլ Քրիստոսի սիրոյն համար. ինքը չէ՞ր որ զմեզ մահէ փրկելու համար՝ ինքը մեռաւ, ինքը՝ որ անմահ էր: Ա՛լ դուն, ո՛վ արքայ, մի՛ հարցուփորձ ընէր, մեր ուխտը՝ մարդու հետ չէ որ խարուած ըլլանք, Աստուծոյ հետ է, անքակտելի՛, անջնջելի ո՛ւխտ մըն է, պիտի տուէ հիմայ, շեռոյ, յաւիտեան...:

ԱՄՏՆՔԸ — Ուրիշ պատասխան չուզեր, ո՛չ աւելի, ո՛չ պակաս:

ՅՈՎԱԿԻՓ ԿԱԹՈՂ. (Ո-տ-է կ'ե-լ-է, Ք-ը-ր ժ-ւ-է-լ-ն-ն-ի-լ ը-լ-ն-ի-կէ) Ուխտենք, սիրելի՛ք իմ, ուխտե՛նք մեր կեանքով ու մեր մահով հաստատ մնալ մեր այս որոյման վրայ:

ԱՄԷՆՔԸ — Կ'ուխտենք ու կ'երգնունք հաւատարմութիւնս :

ՂԱԵՈՆԳ (Խ-ը լէր ք-ընչ-ը-ը-ը) Անկցի՛ Որմիզզը, խաւարի՛ Միհր արեւը :

ՎԱՐԳԱՆ — Կեցցէ՛ պատերազմը , Կեցցէ՛ Ս. պատերազմը :

ԱՄՆՔԸ — Կեցցէ՛ մեր հաւատքը (Վ-ը-գ-ը լ-ը-ը ի-ը-ը ի-ը-ը ի՛նչէ, ֆ-ը-ը-ը-ը-ը լ-ը-ը-ը-ը-ը ի լ-ը-ը-ը-ը-ը ի-ը-ը-ը-ը-ը) :

ՅՈՎԱԷԹ ԿԱԹՈՂ. (Բ-ը-ը-ը-ը-ը-ը-ը-ը-ը-ը-ը լ-ը-ը-ը-ը-ը լ-ը-ը-ը-ը-ը լ-ը-ը-ը-ը-ը լ-ը-ը-ը-ը-ը-ը-ը) Տէ՛ր, փրկէ՛ Հայաստանը :

(Վ-ը-գ-ը ի՛նչէ)

Ա Ր Ա Ր Բ .

[Տիգրանի մէջ պարսկական արձանիքը]

S E U A P A N A .

ՅԱԶԱՆՔՏ (Արշալույսէն — զ — արհնշոթ , քննչիւն դոտ — նոյնիւն իւր ինչոթ իւր ինչոթ) : Մի՛հր-Արեգակ , տիեզերքի՛ս արարիչ , կենդանութեան բաշխող , անշէ՛ջ վառարան , ծագէ՛ , շուտով ծագէ՛ . անա՛ կը փախչին հալածական ոգիները , որոնք երեւակայութիւնս չարչարեցին ամբողջ գիշերը . . . : Թագաւոր եմ , Թագաւորներո՛ւն Թագաւորը : Կովկասի ձիւնապատ լանջքէն մինչեւ Հիւրմիւզի նեղուցը . Թիպէթի կըրոնակէն մինչեւ Բիւզանդիոնի ո՛տքը , մէ՛կ անուն միայն կ'արտասանուի . Յազկերտ , արքայից արքայ , Արեաց և Անարեաց : Ասիոյ ճոխագոյն արքունիքը , գանձերովն ու զարդերովը , ի՛մս է ան : Լփնաց , Վրաց , Աղձնեաց , Աղուանից , Հոռոմոց , Կորդուաց , Գթաց ու Մաւղէից աշխարհներուն , — ամենքը Նազովրեցիին երկրպագուները — , թէեւ կամակատար ստրուկներս , տարազով ու լեզուով , բարքով ու վարքով իրարմէ տարբեր , այսքան այլազան բնակչութիւններէ հատընտիր հաւաքածոյ մը , այրուծի ու հետեւակ գնդերով անագին բանակներ . որո՞ւ կրնան ըլլալ այս ամենը , եթէ ո՛չ ի՛մս , ի՛մս , տիեզերակալ Յազկերտիս . . . : Արեւմտեան Կայսրութիւնը կը դողայ , կը սատի՛ անունէս . հիւսիս ու հարաւ , արեւելք ու արեւմուտք , իմ ադամանդէ զաւազանիս ներքեւ կը հեծնն . . . : Բայց ես հոս , Տիգրանի ար-

քունի՛քը , կարգ մը դուշակներու , աստղարաշխ
քունմերու գործիքը , խաղալի՛քը դարձեր եմ . . . : Է՛
ցնորքներու աշխարհ , ի՞նչ է թագաւոր մը . — լար-
ուած աղե՛ղ մը , յարողին ձեռքին մէ՛ջ կը թրթռայ . . . :
Այսքան տարիներ շարունակ կուուեցայ , դեռ կը
կուուիմ , ու պիտի կուուիմ , դարձեա՛լ պիտի կուուիմ ,
մինչեւ որ բովանդակ աշխարհը զիս իր բացարձակ
տէ՛րը ճանչնայ , ու չպիտի դադրիմ կուուելէ՛ մինչեւ
որ աչքերո՛վս շտեմնեմ հակայ Բիւզանդիոնի պարխապ-
ներուն կործանումը՝ պարսկական բանակներէն , ի՛մ
ոտքերուս ներքեւ : Բայց այդ ամե՞նը , ինչո՞ւ , խեղճ
Յազկերտ , այս ամե՞նը , ի՛նչ երեսով խոստովանիմ ,
Գենպետի մը քմայքին համար . Յազկերտ պիտի
յազթէ , պիտի յազթէ , ինչո՞ւ , որպէս զի գենպետը ,
Չրագաշտի փոխանորդը , երաշխաւորէ իր յաւիտե-
նական իշխանութիւնը՝ խնամակալութիւնը՝ արքա-
լից արքայից արքային , Յազկերտի՛ վրայ . . . : Երկրի
վրայ ատուշան ու արքունիք , երկնքի մէջ՝ Որմիզդ
ու Արհմն , Բարին ու Չարը . ինչո՞ւ նոյնը չըլլայ իմ
տիրապետած երկիրներուս մէ՛ջ ալ կ'ըսեն . . . : Ի՛նչ ,
ի՛նչ կը նշանակէ տիրել . ո՛չ , ո՛չ , տիրել՝ բա՛ն մը
չի նշանակեր . տիրել կայ՝ հողին , տիրել չի կայ՝ հո-
գիններուն . ա՛խ , ճիշդ ա՛յս է Հայոց պարագան : —
Այս ա՛զգը , զարհուրելի՛ զանգուած , ձերացուց զիս .
աս ի՛նչ յամառութիւն է : Ո՛չ հրեշտակները , ո՛չ
մարդիկ , ո՛չ սուր , ո՛չ հուր , ո՛չ ջուր , ո՛չ մէկը
խախտել կրնայ իրենց հաւատքէն : (Յ-չկ-չծ շ-յր-չ-ծ)
Բայց ինչո՞ւ հալածել այսպիսի տակուն ու արի ժո-
ղովուրդ մը : Այս Գահիս վրայ բազմողներէն մէկը
չէ՛ր արդէն որ այս ազգին շնորհեց փառաւոր հա-
րստութիւն մը , Արշակունեաց թագաւորութիւնը ,

սակայն , աւանդ , նոյն այս Գահին վրայ ուրիշ բազմոց մը , իմ փառապանծ նախորդս չէ՞ր որ դեռ նոր երէ՛կ խլեց այս ազգէն իր անկախութիւնը . . . , նուաճել ուզեց այս աննուաճելի ցեղը՛ , կործանեց թագաւորութիւնը , պարզ մարդպանութեան մը վերածեց այդ երկիրը — Արամի , Արտաշէսի , Տիգրանի , Սոսրովի ու Տրդատի հայրենի՛քը . . . : Ու ես , Յազկերտ , նախորդներէս ա՛լ աւելի մեծ ու տարբեր գործ մը կատարած ըլլալու խենդութենէն բռնուած , դենպետէն թելադրուած , կը փորձեմ յափշտակել այն ազնիւ ազգին առաջին ու վերջին հարստութիւնը , անկապտելի՛ն , խղճի ազատութիւնը ։ Դենպետը կ'ուզէ որ Հայե՛րն ալ Արեւը պաշտեն , հետեւարար , ե՛ս ալ պէտք է որ ուզեմ իր ուզածը . եթէ ո՛չ , իշխանութիւնս խախտւա՛ է , խախտւա՛ . . . : Գահիս ներքեւ անդո՛ւնդ մը կայ , խորո՛ւնկ , անյատակ անդունդ մը . մէջը նետուելու սահմանուած զո՛հ մը կայ . ե՛ս , ե՛ս եմ այն զոհը . ե՛ս Յազկերտ , եթէ յանդգնիմ ընդվզել , հետտել Դենպետիս հրամանին դէմ , որ պատգամ է որմղդական . . . : (ընդ-+-ը կը ճե՛տէ) Ափսո՛ս , ափսո՛ս քեզի , արտաքին վիթխարի վտանգները ծաղրո՛ղ Յազկերտ , բա՛ն մը չես արժեր . ոչինչ մըն ես դուն , ոչինչ մը . ահա՛ ուժիդ սահմանը . կրօնքի ամբարտա՛ կը կանգնած է քու բոլոր քաղաքական սաւառնումներուդ դէմ . . . : (Տը-+-Տ , Կը-+-Տ , Կ-+-հ-+-դէ՛ն) Թեւերս կտորա՛ծ են , չպիտի կրնամ առաջ տանիլ արչաւա՛նքս . . . : (Կէ-+-Կ-+-ժ) Բայց ինչո՞ւ չկրնամ ընել ինչ որ կուզեմ . ինչո՞ւ կաշկանդ , կապկապուած մնամ կեղծաւոր քուրմերու , մոգերու և ասոնց վարդապետին , դենպետի՛ն ձեռքը . . . : Աւելի լաւ չէ՞ Հայերուն կրօնքը պահպանել , իրենց հաւա-

տարմութիւնը չը կորսնցնելու համար, ի՞նչ, քուր-
մերուն եկամուտները պիտի բազմապատկուին, վե-
հանձն ազգի մը կողոպուտովը. պիտի պարարտանան,
պիտի գինովնան անոնք, բիրտուոր անմեղներուն
արեան զնո՞վը... (ՏՆՃ-ԻՅԼ ԺՆ Կ-ԲՅ Գ-ՆԻՃԻՆ ՏԵՄ):
Բայց ի՞նչ յանցանք ունին Հայերը. հարկերը կը վճա-
րեն անխափան, զօրք կուտան, գահիս, թողիս,
փառքի՛ս համար կը պատերազմին, ա՛լ ի՞նչ կ'ուզէք.
Թողէ՛ք, աղա՛տ թողէ՛ք զիրենք, թող պաշտեն իրենց
նախահայրերուն պաշտա՛ծը. թո՛ղ ապրին իրենց սի-
րած կեանքը. բացառութի՛ւն մը թող կազմէ Հայաս-
տանը, ի՞նչ կ'ըլլայ, իմ լայնածաւալ պետութեանս
մէջ. և արդէն այդ հրաշագեղ երկիրը բացառիկ
դիրք մը չունի՞ր ազմագիրտական տեսակէտով. Հա-
յաստանը չէ՞ թիւզանդական կայսրութեան բանալին,
կովկասի կիրճերուն պահապա՛նը, իմ տէրութեանս
ստիննամուտ հարեւանը, հետեւարար և ամենապտան-
գուս՛րը, եթէ շահագործել չը գիտնա՛մ... Ո՛չ, ո՛չ,
սճի՛ր է, սճի՛ր, այս ազգը ձեռքէ հանելը. պէ՛տք է
հի՛մայ կանչեմ վէզի՛րս, որ մօտէն կը ճանչնայ Հա-
յաստանը... (Կ՛ԵՐԲՅ Գ-ԲՅ ԻՆ ՆԵՆԵ) թո՛ղ գայ, թո՛ղ
գայ նայինք ի՛նչ խորհուրդ պիտի տայ... (Բ-ՆԻՃ ԺԸ
ԺԸ ԻՅԼ Կ՛-ՆԻՃ ԻՆ -Գ-ԲԵ ԳԵՆ ԵՄԻՆ. Ի՛Ն ԵԲԻՅ Գ-ԲՅ
ԻՆ Բ-Գ-ԲԵ. Դ՛ՆՆԵՐԵ Բ-ՂԻԵԴ ԻՐ Բ-ՆԻՃ ԴԵՅ Բ-ՂԻՆԵ Ե.
ՆԵՐԵՆԵՆ, ԲԵՊԻՆԵՆ ԻՆՆԵՆ, Կ՛-ՆԻՃ ԻՆ ԵՆՆԵՆՆԵՆ ԴԵՆՆԵՆ)

Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն Բ .

ՅԱԶԿԵՐՏ, ՄԻՂՐՆԵՐՍԷՂ

ՄԻՂՐՆԵՐՍԷՂ — Տէ՛ր արքայ, յախտեան ապրէ՛ր
ՅԱԶԿԵՐՏ — Եկո՛ւր, Միհրնեբսե՛հ, ի՛նչ լուր քե-
րիր, խօսէ՛ նայիմ:

ՄԻՎՐՆԵՐՍՅՆ — Լուրերուն լուրը, Տէ՛ր արքայ,
Հայաստանէն

ՅԱԶԿԵՐՏ — (ընդհանր) Հայաստանէ՛ն, ի՞նչ կայ որ

ՄԻՎՐՆԵՐՍՅՆ — Եկան հայ նախարարները, ուղ-
ղակի տարուեցան

ՅԱԶԿԵՐՏ — Ո՞ւր տարուեցան :

ՄԻՎՐՆԵՐՍՅՆ — Օտարներուն բա՛նտը :

ՅԱԶԿԵՐՏ — (հարաշուք) շխա՛կ է, շխա՛կ

ՄԻՎՐՆԵՐՍՅՆ — Դինպետին հրամանով :

ՅԱԶԿԵՐՏ — Անչո՛ւշտ, բայց (ընդհանր), մօտեցի՛ր
լսեմ, աւելի մօտեցի՛ր :

ՄԻՎՐՆԵՐՍՅՆ — (սուղ, հարաշուք) Տէ՛ր, Ձեր Ա-
րեգակնափայլ Մեծութիւնը շա՛տ յուզուած կը գտնեմ,
ի՛նչ տխուր բան կրնայ մթագնել Ձեր արքայական
արփիաճաճանչ ճակատը . . . :

ՅԱԶԿԵՐՏ — Ոչի՛նչ. այս գիշեր քո՛ւնս փախաւ
քիչ մը :

ՄԻՎՐՆԵՐՍՅՆ — Արքայից արքային արեւները
չատ. թո՛ղ նորին վեհափառութիւնը ներէ որ յիշե-
ցընեմ թէ՛ Հայոց նախարարները . . .

ՅԱԶԿԵՐՏ — (ընդհանր) Այո՛, կը յիշե՛մ, բայց
այս գիշեր :

ՄԻՎՐՆԵՐՍՅՆ — Երկի՛նք, ի՞նչ կը լսեմ, ինչո՛ւ
այս դէմքը գունաթափ. ինչո՛ւ այս աչքերը մահա-
նշոյլ. չարագուշակ նախազգացումներէ՛ կը տանջուի
միտքս :

ՅԱԶԿԵՐՏ — Մի՛ վրդովիր, սիրելի՛ վէղիրս, մի՛
տագնապիր, այս գիշեր երա՛զ մը տեսայ :

ՄԻՎՐՆԵՐՍՅՆ — Բարեբաատիկ երա՛զ, կենդանի
արեւով :

ՅԱԶԿԵՐՏ — Ի՛նչ արեւ. չար երա՛զ մը . . .

ՄԻՀՐՆԵՐՍԵՀ — Տէր արքայ . . .

ՅԱԶԿԵՐՏ — (շ-ն-ր-ի-հ) Պալատիս արեւմտեան գրան առջեւ կեցած , կը դիտէի արքունական գրատիս գեղեցկոււթիւնը . մօտերը , քանի մը քայլ անդին , տապարի ձայն մը զարկաւ ականջիս . մահաւարսո՛ւն ու պա՛ղ ձայն . տեսայ . . .

ՄԻՀՐՆԵՐՍԵՀ — Միհր-Արեւ , բարի՛ն ըլլայ :

ՅԱԶԿԵՐՏ — Շատրուանիս եզերքին հսկայ կաղնին , որ կը հեծէր տապարին ընդհատ հարուածներուն ներքեւ . կաղնիին շուրջը թափօր բռնած՝ կը կտրուէին պալատիս քուրմերը . սրբազան կրակը կաղնիին ստքը կը մխար , մինչդեռ տապարը կ'իջնէր դանգաղ , ու ամեն իջնելուն՝ կաղնին , ջլածգային պըրկուսներով , տապալումի նշաններ ցոյց կուտար :

ՄԻՀՐՆԵՐՍԵՀ — Մե՛ծդ Որմիղդ :

ՅԱԶԿԵՐՏ — Ինկա՛ւ կաղնին վերջապէս , ծածկեց շատրուանին ջուրը , որ իսկոյն արի՛ւն դարձաւ . տապարին գլուխը թաղուեցաւ բունին մէջ . իսկ կոթը՝ ձեռքը մնաց Դենպետիս , որ ապուշ ապուշ կը նայէր մերթ կրակին , որ կը մխար , մերթ ջուրին՝ որ կ'եռար . թափօրը կը դառնար . մուխը բռնեց ամբողջ պալատին հրապարակը . . . :

ՄԻՀՐՆԵՐՍԵՀ — Ո՛ղ Միհր ամենազօր , լուսաւուորէ՛ խաւարը :

ՅԱԶԿԵՐՏ — Աչքերս խոցուեցան մուխէն . խեղդուիլս բա՛ն մը չէր . հեռաւոր , եզերական ձայն մը կը հասնէր ու կը նուաղէր ականջիս մէջ . «Ինկա՛ւ Տիգրոն , ինկա՛ւ Տիգրոն . մարեցա՛ւ Արեաց չարեւը» :

ՄԻՀՐՆԵՐՍԵՀ — Քա՛ւ լիցի , Տէր արքայ .

ՅԱԶԿԵՐՏ — Ու ես , քրտինքի հեղեղի մը մէջ , արթնցայ . դեռ կարծես թէ նո՛յն դամբանային ձայնն է որ ականջիս կուգայ ու կը սառեցնէ ըզիզոս :

ՄԻՆԵՐՆԵՐՍԵՆ — Երեւակայութեան ունայն խաղեր, Տէ՛ր արքայ. յաւիտենական է տիեզերակալ Յազկերաի տէրութիւնը :

ՅԱԶԿԵՐՍ — Բայց տապա՞րը. բայց դենպե՛տը. բայց քուրմերուն թափո՞րը. մո՞ւխը, արիւն-ջո՞ւրը :

ՄԻՆԵՐՆԵՐՍԵՆ — Ի՞նչ մեկնութիւն կը հաճի տալ, Տէ՛ր արքայ, Ձեր Մեծափառութիւնը :

ՅԱԶԿԵՐՍ — Մեկնութի՛ւն... դենպետին գո՛րծն է :

ՄԻՆԵՐՆԵՐՍԵՆ — Կանչե՛նք, Տէ՛ր Արքայ :

ՅԱԶԿԵՐՍ — Տեղը՛ մնայ, տեղը՛ :

ՄԻՆԵՐՆԵՐՍԵՆ — Սակայն ի՞նչ կը խորհի արդեօք արքայից արքան՝ ձերբակալուած ու հոս բերուած Հայոց նախարարներուն վրայ. ի՞նչ պէտք է ընել :

ՅԱԶԿԵՐՍ — Առանց դենպետին Գրան՝ մը չենք կրնար ընել. ա՛ն բերել տուա՛յ, ա՛ն հիմա թող սրուէ ի՞նչ ընել պէտք է :

ՄԻՆԵՐՆԵՐՍԵՆ — Տէ՛ր արքայ, իմ ամենախոնարհ կարծիքովս, պարա՛պ բան է այդ նախարարները հոս վար դնել, պահել. անդին ամբողջ երկիր մը, Հայաստանը, իր բերրի նահանգներով ու դրախտա-նման պարտէզներով, անիշխանութեան մատնուած, անապատի մը կը փոխուի. հարկերը ա՛լ չեն վճարուիր, որովհետեւ աշխատող ձեռքերը կը պակսին. զօրք չե՛ն տար, որովհետեւ այս ընթացքով փախըստական աւազակներու որջերը կը շատցընենք. մենք, մե՛նք ենք տուժողը. իսկ Հայ ժողովուրդը մինչեւ իր վերջին շունչը յամառ, կառչած պիտի մնայ իր պաշտած Նազովրեցի Հրեային, որուն սիրոյն համար հիմակուրնէ լեռ ձոր ու անտառներն ինկած են ազնւական ընտանիքներ, տիկիւններն ալ, օրիորդներն ալ

ՅԱԶԿԱՆԵՐՑ — Ի՞նչ գիտես . այդ իրողութիւններով չե՞ն մեկնուիր տապօրին հարուածները : Ես այնպէս կը հաւատամ թէ՛ անսասան տէրութեանս կործանումը՝ Հայաստանի ապստամբութեան հետեւանքը պիտի ըլլայ :

ՄԻՆՐՆԵՐՍԵՆՆԱ — Նոր բան չէ՛ (էլ-եւ չե՛րէր) տարինե՛ր առաջ գուշակուած է արդէն . մեր հիմերը քանդողը՝ մեր բռնած քաղաքականութիւնն է , մասնաւորապէս Հայոց նկատմամբ :

ՅԱԶԿԱՆԵՐՑ — Ո՞ր քաղաքականութիւնը :

ՄԻՆՐՆԵՐՍԵՆՆԱ — Կրօնային հալածանքը :

ՅԱԶԿԱՆԵՐՑ — Դեռ պետի՞ն ըսէ՛ , դեռ պետի՞ն :

ՄԻՆՐՆԵՐՍԵՆՆԱ — Ո՞վ է դեռ պետը , եթէ չի վայելէ բարձր հովանաւորութիւնը Տիեզերքի տիրապետ Յազկերտին , Արքայից Արքային . հո՞վ է ան ու մոխիր :

ՅԱԶԿԱՆԵՐՑ — Սակայն այդ մոխի՛րը կուրցուցեր է մեր աչքերը . չե՛նք տեսներ իսկը , արդարը , ը՛յսը . խաւարներու մէջ կը խարխտփինք յոճախ :

ՄԻՆՐՆԵՐՍԵՆՆԱ — Մի՛ խռովիք , Տէ՛ր Արքայ , զիւրի՛ն է ամեն բան , երբ որ բարեհաճի Ձերդ վահափառութիւն :

ՅԱԶԿԱՆԵՐՑ (չորս-չորս) — Ես կամք չունիմ , կամքերէ կախուած ի՛ր մը , զրօ՛ մըն եմ ես այսօր :

ՄԻՆՐՆԵՐՍԵՆՆԱ — Քա՛ւ լիցի , Տէ՛ր արքայ , ազգերը՝ ձեր ոտքին պատուանդանը , Տէրութիւնները՝ զիմացդ զողացող գերիներ են . Յազկերտի թագը՝ արեգակին ճառագայթներովը յեռուած է . մականը՝ ծովերուն ու ցամաքներուն վրայ կը տարածուի . նա ինքն է Յազթողը , ի՛նքն է Անյազթելին , միակ Տիեզերակալը :

ՅԱԶԿԱՆԵՐՑ — Բառե՛ր են բառե՛ր . ի՛նչ կուզես

ըսէ՛. և՛ս գիտեմ իմ ի՛նչ ըլլալս, ու շատ լա՛ւ գիտեմ. թո՛ղ, Միհրնեբոսե՛հ, թո՛ղ ասուր հիմայ ունայն խօսքերը. դառնա՛նք հիմայ մեր խօսքին. այդ գըժ-բաղդ նախարարներուն համար ի՛նչ կը խորհիս. ի՞նչ պիտի ընենք...

ՄԻՀՐՆԵՐՍԵՀ — Դենպետը կանչել տա՛նք, թո՛ղ գայ մեզի յայտնէ Աստուծոյ կա՛մքը. գործադրե՛նք այդ կամքը, որպէս զի չըլլա՛յ թէ յետինը շար ըլլայ քան առաջինը:

ՅԱԶԱՆԵՐՏ — Այնպէ՛ս է, այնպէ՛ս, Դենպետը թո՛ղ գայ, տեանե՛նք, ի՛նչ պիտի ընենք: (Միհրնեբոսեհ զար- կ'ելլէ ինքնուրեք ինքնուրեք ինքնուրեք ետ ետ նեւնուրդ):

ՅԱԶԱՆԵՐՏ (Տի-ն) — Խեղճ զգրուկ. ինծի պէս ի՛նք ալ բռնուեր է մոլեռանդութեան ակտէն... առանց Դենպետի չի կրնար ապրիլ, ո՛չ ալ իր կարծիքն ունի, իր սեփական կարծիքը. Դենպետը միայն գիտէ ամեն բան. (Տի-ն զար- կ'ելլէ) թշուա՛ռ կառավարութիւն, որուն սանձը կրօնի պաշտօնէի մը ձեռքը յանձնուեր է. ո՛վ իմ թշուառ կառավարութիւն: Ես գահիս վրայէն... (Միհրնեբոսեհ շեր- կը տնէ):

ՄԻՀՐՆԵՐՍԵՀ (ինքնուրեք ինքնուրեք ինքնուրեք) — Տէ՛ր արքայ, հիմայ կը մտնէ. Դենպետը:

ՅԱԶԱՆԵՐՏ (Եր-շ-ն) — Կ'իշխեմ ծովուն ու ցամաքին. իսկ Դենպետը:

ՄԻՀՐՆԵՐՍԵՀ — Այո՛, հիմայ պիտի գայ:

ՅԱԶԱՆԵՐՏ (Տի-ն Եր-շ-ն, շեր-կը-կ'ելլէ եր Տի-նի-ն) — Կ'իշխէ ի՛մ հողիս, ի՛մ խիղճիս, ի՛մ կեանքիս, ի՛մ էութեանս ու իմ գահիս. այո՛, Դենպետը կ'իշխէ թագի՛ս ալ, տէրութեանս ալ, բովանդա՛կ օրեզերքին:

ՄԻՀՐՆԵՐՍԵՀ (Ն-ր -ն-ի-ն) — Ո՛չ երբէք, չեմ

կրնար ես ընդունիլ ասանկ բան մը . ես որ վէզիբն եմ Արքայից Արքային ու Նորին Վեհափառութեան հաւատարիմ արուպը . . . :

ՅԱԶԿԵՐՑ — Դ՛ո՛ւն կ'ըսես այդպէս . բայց ես ինքզինքս չե՞մ ճանչնար . չե՞մ գիտեր թէ ո՛վ եմ . Ա ի՛նչ եմ :

ՄԻՆԵՐԵՐՍԵՀ — Տէ՛ր արքայ, (Ե-յեւ-ի գէղի գ-ր-ը) անա՛ կուգայ, անա՛ կուգայ (Դե-ն-դե-ը ց-ց-ը գ-ր-ը) :

ՏԵՍԱՐԱՆ Գ.

ՆԱԽՈՐՒՆԵՐԸ, ԳԵՆՊԵՏԸ

ԳԵՆՊԵՏ (Գ-ն-ի նե-ը կը հ-դի, ի-ը-ի-ը ի-ն-ը-ն-ը թ-ի-ը-ը-ը -- -ը-ն-ը-ի-ը, -ը-ն-ը-ը ի-ը-ի-ը, Գ-ն-ի նե-ը-ի-ը, ի-ը-ի-ը) — Արքայ՛դ արքայից, սիրեցեալդ Աստուծոյ, սպրէ՛ յաւիտեան :

ՅԱԶԿԵՐՑ (Դ-ն-ի-ը-ի-ը) Ի՛նչ ալ սիրեցեալ, (Թ-ը-ն-ը ց-ց-ը) — Եւ գուն, ո՛վ իմ տէրութեանս վահանը, ո՛ղջ ըլլա՛ս, ի՛նչ լուր :

ԳԵՆՊԵՏԸ (Զ-ն-ի-ը-ը-ը -- ի-ը-ն-ը-ը-ը) — Այսօր Արեւելքը կը խայտա՛յ . Հիւսիսի վայրենիները դարձի եկան . անմահ Արեգակը յաւիտենական տաճարին գմբեթէն կը ժպտի, իր կենսատու ճառագայթները կը սփռէ տիգերքին խաւարակուռ անկիւնները՝, կեանք, ուրախութի՛ւն, յո՛յս, երջանկութի՛ւն ու գիւցազնութի՛ւն կը բաշխէ իր երկրպագուներուն . . . : Անա՛ւ-ւասիկ Արեւմուտքէն գունդագունդ կը դիմեն Արքայից Արքային ոտքը, Տիգրո՛ն կը խռնին հեթանոս իշխանները . . . :

ՅԱԶԿԵՐՑ — Ո՞ր իշխանները կ'ըսես :

ԳԵՆՊԵՏ (ա-հ-հ-հ-հ-հ-հ-հ-հ-հ-հ-հ-հ-հ-հ-հ-հ) — Սա մեզի քրիստոնէութիւն քարոզող Հայոց իշխանները .

ՅԱԶԱԿԵՐՏ (ըջըբէ) — Կարծեմ թէ նախապէս մե՛ր կողմէն եղաւ ատանկ փորձ մը . մե՛նք իրենց մեր կրօնքը քարոզեցինք : Միհրնեքսեհին նամակին պատասխանը դրկած էին , ուրիշ ո՛չինչ :

ԳԵՆՊԵՏ — Բայց այդ պատասխանը կը վայելէ՞ր Տէ՛ր Արքայ :

ՅԱԶԱԿԵՐՏ — Իրենց հաւատքը կը քարոզէին :

ԳԵՆՊԵՏ — Եւ արքայից Արքային բարձրագոյն հաճութիւնը կ'արհամարհէին :

ՅԱԶԱԿԵՐՏ — Ի՛նչպէս . . . :

ԳԵՆՊԵՏ — (Բ-դ-հ-հ-հ-հ-հ-հ-հ-հ-հ-հ-հ-հ-հ-հ-հ-հ) — Կեցցե՛ս յաւիտեան , Արքայ՛ , չը բարկանա՛ն աստուածները , իրենց անմահ փառքը սեցընելու յանդգնող ափ մը Հայերը՝ պէ՛տք է որ պատժուին :

ՄԻՀՐԱՆՔՐՍԵՀ — Չը պատժուեցա՞ն . դեռ ի՞նչ պիտի ընէինք , Հայր Դենպետ , կալանաւոր՝ հոս բերուեցան . սովորական պատիւներով չընդունուելէ զատ՝ անսովոր նախատինքներով անարգուեցան . ալ ի՞նչ ընէինք :

ԳԵՆՊԵՏ (ը-ը-ը-ը-ը-ը-ը-ը-ը-ը-ը-ը-ը-ը-ը-ը) — Անշէջ կրակը՛ , որ կը վառի Մայր-Ատրուշանին մէջ , Թրեւը որ կը շողշողայ կապոյտ խորանէն , Որմիզդ՝ բարութեանց Հայրը , մեր Ս . Դենը , մեր դարաւոր աւանդութիւնները . ասոնք ամենքը ծագրե՛լ աւ դեռ լո՛յսը վայելել Միհր-Արեւին , Տէ՛ր Արքայ , չը զայրանա՛ն արդար աստուածները (Էթր Բէ Դ-ը Բ-ը-ը-ը) . . . :

ՅԱԶԱԿԵՐՏ (Դ-ի-ի-ի-ի) — Էա՛ւ , Էա՛ւ , ի՞նչ ընենք որ չը զայրանան , ըսէ՛ որ կատարենք :

ԴԵՆՊՍՑ ք-չ-ի-ռ-ը-ն) — Այս է գից կամքը. ի ներկայութեան Մեծիդ Վեհափառութեան բերել կեցընել այն ապստամբները. նախ խոստումներով ողորքել. յետոյ, եթէ հետեան, տանջանքներ սպառնալ, մինչև որ հրաժարին իրենց ծաղրելի ազանդէն ու դառնան ի լոյս Արեգակին, Տիեզերքի Արարիչ, Նախախնամող ու Մնուցիչ բարերար Աստուածին:

ՄԻՀՐԵՆԵՐՍԵՀ — Եթէ, ո՛վ մեծ Դենպետ, յօժարին, այն ատեն ի՞նչ ընել պէտք է:

ԴԵՆՊՍՑ — Այն ատեն կը խորհինք. առայժմ գից հրամանն է ա՛յս է. դարձընել զանոնք մոլորութենէն և առաջնորդել ճշմարտութեան ճամբան:

ՅԱԶՆԵՐՑ — Բերուածները որո՞նք են, հազարապե՛տ:

ՄԻՀՐԵՆԵՐՍԵՀ (ք-ռ-ի-ն-ն չը յե-ռը, Է-ի-ր-ը ի-ռ-ոյ, ք-ը-ը-ի-ոյ ի-ը-ի-ի ի-ը-ը-ը).

Վասակ	անուն	Սիւնեաց	տոհմէն
Ներշապուհ	>	Արժրունեաց	>
Արտակ	>	Ռշտունեաց	>
Գոդէշոյ	>	Խորխոռունեաց	>
Վարդան	>	Մամիկոնենից	>
Արտակ	>	Մոկաց	>
Մանէճ	>	Ապահունեաց	>
Վահան	>	Ամատունեաց	>
Գիւտ	>	Վահեւունեաց	>
Շմաւոն	>	Անձեւացեաց	>

Ասո՛նք են կանչուածները, ասո՛նք են հիմակուան բերուած ու արքունիքը բանտարկուածները. ամենքն ալ ներկայանա՛ն:

ՅԱԶՆԵՐՑ — Ի՞նչ պէտք կայ. երկու երեքը կը բաւեն. հոս թո՛ղ բերուին Վասակ Սիւնին, Վարդան

Մամիկոնեանն ու Ներշապուհ Արծրունին . այդ երեքը ըսե՛նք նայինք :

ՄԻԼՐՆԵՐՍԵՀ (Գ-Գ-Գ-Գ Կ'Ելլէ Ի-Ն-Գ-Գ-Գ-Գ) :

ՅԱԶԱԵՐՏ — Դո՛ւն , ո՛վ կրօնից պետ , դուն հոս կեցի՛ր , քովէս մի՛ հեռանար , պէտք ունիմ քու ներկայութեանդ :

ԴԵՆՊԵՏ (Ի-Ն-Գ-Գ-Գ-Գ Կ'Ե Գ-Գ-Գ) — Մտա՛յ եմ ամենանուստա՛ Արքայից Արքայիդ :

ՅԱԶԱԵՐՏ — Երբէք չը յուզուիս , մինչեւ վերջը մտիկ ընե՛նք , թո՛ղ խօսին :

ԴԵՆՊԵՏ — Ես չեմ կրնար հանդուրժել , եթէ յանդգնին դէմ խօսիլ և մեր կրօնը ճշարկելու չափ առաջ տանին իրենց լրբութիւնը :

ՅԱԶԱԵՐՏ — Ի՛նչ կ'ուզեն թո՛ղ ընեն , մինչեւ վերջը մտիկ ընե՛նք :

ԴԵՆՊԵՏ — Մտա՛յ եմ , Տէ՛ր Արքայ , համբերելու ջանք չպիտի խնայեմ :

ՅԱԶԱԵՐՏ — Այո՛ , այո՛ , ամեն մեզմ միջոցները գործածե՛նք , մինչեւ որ յաջողինք դարձի բերել այդ դժբա՛ղդ մոլորեալները , ու մե՛նք ալ ազատուինք :

Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն Դ .

ՆԱԽՈՐԻՆԵՐԸ , ՄԻԼՐՆԵՐՍԵՀ , ՎԱՍԱԿ , ՎԱՐԴԱՆ ,

ՆԵՐՇԱՊՈՒՀ , ՈՍՏԻԿԱՆՆԵՐ

ՄԻԼՐՆԵՐՍԵՀ (Թ-Գ-Գ-Գ-Գ Կ'Ե Գ-Գ-Գ-Գ-Գ-Գ Կ'Ե) Ահա՛ւասիկ Տէ՛ր Արքայ (Ձե-Գ-Գ-Գ-Գ Կ'Ե Գ-Գ-Գ-Գ-Գ-Գ Կ'Ե Գ-Գ-Գ-Գ-Գ-Գ) , Վասակ Սիւնին , Վարդան Մամիկոնեանը , Ներշապուհ Արծրունին , Ձեր վեհափառութեան հպատակ ծառայե՛րք :

ՅԱԶԱՆԵՐՏ (Մ--- Ն--- Նայել-է Դեղեղ-էն, յեռոյ
վ---իլն) — Առաջ եկուիւր նայլամ, Սիւնեայ իշխամն,
ինչպէս էք հիմայ, հանդստացա՞ք:

ՎԱՍՍԱ — Շնորհիւ Շահինչահիդ Աշխարհի՛
հանգի՛տա ենք այնպէս, ինչպէս կ'ըլլայ սպանդանոց
տարուող ոչխա՛ր մը:

ՅԱԶԱՆԵՐՏ — Բայց դուք ինչո՞ւ սպանդանոց
տարուիք, ի՞նչու չըզխանաք ձեր յարգը, ձեր պատիւը:

ՎԱՐԳԱՆ — Տէ՛ր Արքայ, մեր պատիւը՝ մեր
երկիրը թողեր, հո՛ս ենք եկեր, փառքէ մերկացած:

ՅԱԶԱՆԵՐՏ — Դո՛ւն, Մամիկոնեան նո՛ր սպարա-
պետ (հէ՛ղև), գոնէ դուն երբէ՞ն ի վեր սովրեցար
այնչափ աստուածարանութիւն. նախնիքներդ՝ Կամ-
փիւկիտաի հաւատացեալներ, երբէք կրնայի՞ն գուշա-
կել թէ՛ իրենց սերունդէն մէկը պիտի ելլէր, Հրեայ
մը պիտի պաշտէր... (սէ՛ղև-է) յիմա՛ր գաղափար,
Հրեայ մը պաշտել իբրեւ Աստուած և Աստուծոյ Որ-
դի՛... (Ի-ձ---դէ՛) թողէ՛ք, թողէ՛ք կ'ըսեմ այդ
ցնո՛րքը, կուրութիւնը, տխմարութիւնը...:

ՎԱՐԳԱՆ — Տէ՛ր Արքայ, մեր Հաւատքը՝ վսեմ
կոյրն է որ կը տեսնէ ինչ որ չեն կրնար տեսնել
Դենպետին եզան աչքերը... Մենք կոյր թող կոչ-
ուինք. հոգ չէ՛. միայն թէ՛ չը զլանանք ձեր Արեւին
պատրանքներէն...:

ՅԱԶԱՆԵՐՏ — Կապանքի ու բանտի մէ՛ջ անգամ
կը պահէք նոյն յոխորտա՛նքը, (Ք-դ-յ-ձ) ահա՛ կ'ը-
սեմ, ցնորա՛ծ գլուխներ, հրաժարեցէ՛ք աւելորդ պաշ-
տամունքներէ, լա՛ւ զննեցէք բնութիւնը: Դուք ինչ-
պէ՛ս կրնաք ուրանալ Տիեզերքին Աչքը, լոյս, կեանք
ու զօրութիւն պարգեւող Արեգա՛կը, բարիքներու

բաշխել' չը, Զրուանին հարագատ ծնունդը... Արա-
րածներուն Ստեղծողը, Նախախնամողը...

ՆՍԲՇԱՊՈՒՀ. — Կը տեսնեմ որ, Տէ՛ր Արքայ,
Դուք (հէ՛շտ թղթով շը) քան զղեկապետն աւելի հմուտ
էք ձեր զինին, որ, դժբաղդարար, (կ'կ'ջ-լ-է) խա...
խուտ է:

ԴՆՆՊՍՑ (կ-դ-լ-բե-ն շ-բ-ն-ձե-բ-է շ-ն-ն-ն-
ն-շե-լ-է) Խելագար... Նորին վեհափառութեան ներ-
կայութեան ալ կը յանդգնիս հայհոյել...

ՆՍԲՇԱՊՈՒՀ (շ-յ-բ-է-ն) — Դս'ւն, ս'վ Դեկտեմբեր,
տեղդ հանգիստ նստէ՛. Արքայից Արքային առջեւ կը
կը գտնուինք, չափաւորէ՛ լեզուդ...

ՅԱԶԿՆԵՐՑ — Ի՛նչ անտաշ գլուխներ ու բռնկած
ըզեղներ. (նե՛րշ-շ-ն-ն) ինծի նայէ՛. հոս Հայաստանի
լեռները չե՛ն, Արժուանեաց սահմաններէն ամիսներով
հեռու ենք:

ՆՍԲՇԱՊՈՒՀ — Հայ իշխան մը, նախարար մը,
սոսկական Հայ մը, ս'ւր որ ալ երթայ, Հայ է Հայ,
և իր հայրենիքը չ'ւրանար. Պարսկաստանի մէջ
բանտարկութիւն, կամ Խուժատտանի ու Սագաստանի
մէջ՝ աքսոր, ասոնք արգելք մը չեն կրնար ըլլալ
մեզի, շարունակել պաշտելու մեր երկրին ու մեր
հայրերուն Աստուածը: Գիտցած ըլլա՛ք, Տէ՛ր
Արքայ, գիտցած ըլլա՛ք որ՝ Դեկտեմբեր մը, քուրմե-
րուն ձեռքը խաղալի՛կ մըն էք դարձեր...

ՅԱԶԿՆԵՐՑ (շ-ն յ-շ-է, -դ-շ-ն-բ) — խաղալի՛կ մը,
ինչէ՛ն գիտէ որ ես (բ-բ-շ-ն-ն), վե՛րջը...

ՎԱՐԳՆՆ — Վե՛րջը. Ի՛նչ պիտի ըլլայ. Հայաս-
տանի պէս չքնաղ երկիր մը, դրսխտալա՛յր մը պի-
տի ձեռքէ հանէք. ուրիշ ոչի՛նչ:

ՅԱԶԿՆԵՐՑ — Ի՞նչպէս:

ՎԱՐԳԱՆ — Շատ գիւրաւ ու շատ մօտէն, եթէ տակաւին հոս արգիլուած պահէք Հայոց Աւագանին ու բովանդակ Հայաստանը մատնէք անիշխանութեան:

ՅԱԶԿԵՐՏ — Հող մի՛ ընէք. ձեր տեղը բռնող մարզպան, հազարապետ, սպարապետ, քրմապետ, քուրմեր, կուսակալներ, կառավարիչներ, դատաւորներ. ամենքն ալ ունիմ. հո՛ն կը գրկեմ. իսկ դուք, ապերախտներ, անգամ մըն ալ չէ՛ք կրնար տեսնել երեսը ձեր լեռներուն, քանի որ այսպէս կը յամառիք միեւնոյն գատապարտելի մօլորութեան մէջ...:

ԴՆՆՊՅՏ — Տէ՛ր Արքայ, պիտի զոջան ասոնք, բայց շատ ուշ. շատ սուղի պիտի նստի իրենց այդ զոջումը:

ՎԱՐԳԱՆ — Վաղը յայտնի կ'ըլլայ զոջացողը:

ՎԱՍԱԿ — Արքայից Արքային, ամենազօր և ամենողորմած Յազկերտի բարձրագոյն կամքէն կախուած բան մըն է. եթէ բարեհաճի, ամբողջ Հայաստան այսօր իր ամենասիրական երկիրը կ'ըլլայ. ժողովուրդն ալ՝ իր աշխարհական ու եկեղեցական պետերով՝ իր հլու, հաւատարիմ ծառան ու հարտա՛կը...:

ՅԱԶԿԵՐՏ (+է՛ւ է՛ն հօ՛ր-դ) — Սիւնեաց իշխանն, շատ լաւ կը խօսիս, միթէ մենք չե՛նք ուզեր որ այնպէս ըլլայ:

ՎԱՍԱԿ — Ձեր վեհափառութիւնը կ'ուզէ, բայց...:

ՅԱԶԿԵՐՏ — Բայց ի՞նչ, շարունակէ՛:

ՆՆՐՇԱՊՈՒՀ — Բայց Դենպե՞տը...:

ՎԱՐԳԱՆ — Բայց քուրմի՛րը չեն ուզեր:

ԴՆՆՊՅՏ — Քուրմերը շատ կը նախատէք, կը զայրացընէ՛ք աստուածները:

ՅԱԶԿԵՐՏ (դէ՛ւ դէ՛ր) — Դուն կեցի՛ր...:

ՎԱՐԳԱՆ (ք-րք-+-ռ-ձ-ն-դ-ն-դ-լ) — Ի՞նչ կ'ըսէ, Տէ՛ր Արքայ, ի՞նչ կ'երգէ ձեր դեմագետը. ալ տակնն է գիմակը պատուելու. Դո՛ւք, (ն-դ-ն-դ-ն-դ-լ) Տէ՛ր արքայ, լաւ չէք ընել, երբ ձեր տէրութեան հաւատարիմ ու անձնուէր հպատակները կը չարչարէք այս կերպով. դո՛ւք Տէ՛ր Արքայ, ձե՛ր ձեռքով, ձե՛ր գահին տակ անդո՛ւնդ մը կը բանաք ու ձեր տէրութեան գերեզմանը կը փորէք . . . :

ՅԱԶԿԵՐՏ (ց-ձ-ն-դ-լ, հ-դ-ն-դ) — Տապա՛րը . . . :

ՎԱՐԳԱՆ (չ-ր-ն-դ-լ, հ-դ-ն-դ) — Ու ձեր թագն ու մականը կը թաղէք. Դուք, ս'վ թագաւոր, ապերա՛խտ էք, ապերա՛խտ, (ն-դ-ն-դ-ն-դ-լ) ի՞նչպէս շուտ մոռցաք մեր ծառայութիւնները. դեռ քանի՞ տարի եղաւ, ձեր արքայական փախստական գունդերուն օգնութեան վազեցի այրուծի քաջերովս ու հալածեցի հիւսիսի ցեղէ՛րը, որոնց ե՛ս եղած էի միակ սարսա՛փը, ու հիմայ . . .

ՅԱԶԿԵՐՏ — Մենք այդ բաները չէ՛նք ուրանար, մի՛շտ կը յիշենք :

ՎԱՍԱԿ — Եթէ յիշէիք, Տէ՛ր Արքայ, մենք հիմայ հոս, այս նուատապումին, այս ստրկութեան մէջ չէի՛նք գտնուեր . . . :

ՎԱՐԳԱՆ — Այսուհետեւ պիտի տեսնէք թէ՛ մեր այսպէս հոս արգելափակ մնալը՝ քանի՛ քանի ազէաներու դուռ պիտի բանայ. վաղը կ'իմանաք, հարեւան թշնամի ցեղերը ի՞նչպէս պիտի ասպատակեն ձեր տէրութեան սահմանները . . . :

ՅԱԶԿԵՐՏ (ի-ր-ի-ք-ք-լ) — Իմ կեանքս՝ պատերազմներու շա՛րք մըն է. ջրի ձայն կուգան ինձի այդ չարագուշակ սպառնալիքները. (ց-ձ-ն-դ-լ) բաց տապարը . . . (ի-ր-ի-ք-ք-լ, հ-դ-ն-դ-լ) :

ցածը նորէն գտնելէ. երդումս՝ երդում է, կը կըրկ-
նեմ ու կ'երեքինեմ անա՛... : Սագաստան պիտի աք-
սորել տամ ձեզ անկոխ ճամբաներէ, որպէս զի ձեռնէ
շատերը ճամբան սատկին խորշակահար :

ԳՆՆՊՆՏ (հէ՛ւ-տ) . — Հոգերնի՛ն էր . Քրիստոսի՛
ետեւէն պիտի հասնին :

ՅԱԶԱՆԲՏ (Ա-ն-ը ի-ն-ի-ն-ը - ար-ն-ի-ն-ը շէ՛ւտը) . —
Ողջ մնացածները՝ պիտի փակեմ արգիլեմ անել զըն-
գաններու և անմարդաձայն բերդերու խորքը . . . :

ՎԱՍԱԿ . — Այդ անգթութիւնը չի գործեր Ար-
քայից Արքան :

ՅԱԶԱՆԲՏ . — Ատով չի՛ վերջանար . անթիւ զօր-
քեր պիտի արձակեմ ձեր երկիրը՛ , փիղերովս մէկ-
տեղ . անոնք գերի՛ պիտի վարեն ձեր կիներն ու զա-
ւակները , պիտի բերեն նետեն զանո՛նք ալ Խուժաս-
տանի անապատները . ձեր վանք ու վկայարան կո-
չած եկեղեցիները՝ հիմէն պիտի փլցնել տամ , պղծե՛լ
տամ պիտի սեղաններն ու խորանները . ո՞վ պիտի
կրնայ դիմադրել . ո՞վ պիտի կրնայ արգիլել , խկոյն
զազաններուն երա՛խը պիտի նետուի : Ու այս ըսած-
ներս պիտի ընե՛մ , պիտի գործադրե՛մ , դիտցա՛ծ ըլ-
լաք , Մի՛նը վկայ : (Վա՛ր-ի՛ն Գ-ն-ը-լ) Ան տար ա-
սոնք մահապարաներուն զնդանը . . . :

ՆՏՐՇԱՊՈՒՀ (Երէ՛ր էլ Գ-ն-ը-լ , Ե-ն-ը Գ-ն-ը-լ) . —
Բարբարո՛ս բռնաւոր . . . :

ՅԱԶԱՆԲՏ (Ե-ն-ը-լ) . — Լիբրեր՛ :

ԳՆՆՊՆՏ . — Հայ՛ոյիչներ , անհաւատներ . . . :

ՅԱԶԱՆԲՏ (Գ-ն-ը-լ) . — Է՛ն , ուզածդ ա՛ն էր , Գե՛ն-
պե՛տ :

ԳՆՆՊՆՏ (Ոտի՛ ելլե՛լ -- Բե-տ-ը-ն ի-ն-ը-լ) .
— Յաւիտեան ապրէ՛ , Տէ՛ր Արքայ , անմահ աստուած-
ՎԱՐԴԱՆՆՔ

ները՝ ձեր գործը կ'օրհնեն. արգարութիւնը գործա-
դրեցիք. Որմիզդ հրճուեցաւ . . . :

ՅԱԶԱՆԵՐՑ. — Բայց եթէ այդ քարգլուխները յա-
մառին մնան, այն ատեն ի՞նչ կ'ըսեն աստուածները :

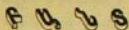
ԴԵՆՊԵՏԸ (Դիւ-յիւ ժդի-ի շե). — Տէ՛ր արքայ,
այն ատեն ամէնքը կ'ոչնչացնենք ու երկրին կը տի-
րենք վերջնականապէս :

ՅԱԶԱՆԵՐՑ. — Դիւրին չէ՛, Հայաստանը դիւրին
չէ՛ նուաճել. դարերո՛ւ գործ է. (կը խորհի). . . Թո՛ղ
զիս մինակ, ո՛վ Դենպետ, դո՛ւն ալ գնա՛, հարցո՛ւր
աստուածներուն, իմացի՛ր իրենց կամքը, յետոյ կը
կանչեմ քեզ : (Դիւ-յիւ ժդի-ի շե, ժդի-ի շե, ժդի-ի շե,
յի-ի շե, յի-ի շե, յի-ի շե, յի-ի շե, յի-ի շե) :

ՅԱԶԱՆԵՐՑ (Միւ-ի). — Դենպետի՛ մը, քուրմերուն
ձեռքը խաղալի՛կ եմ գարձեր. տե՛ս, հայ իշխա՛ն մըն
ալ գիտէ, ա՛լ գաղտնիք մը չէ, ըսել է թէ հպա-
տակներուս մէջ ալ կը խօսուի, ամենքն ալ հասկցած
են թէ՛ Յազկերտ գործի՛քն է գենպետին ու անոր
քուրմերուն, մոգերուն . . . խաղալի՛կը (կը խորհի, յի-ի շե,
ի-ի շե, յի-ի շե, յի-ի շե, յի-ի շե) ե՛ս, Յազկերտ,
(ի-ի շե, յի-ի շե, յի-ի շե), այս գահին տէ՛րը, Դենպետին
խաղալի՛կը . . . :

Պ Ա Տ Կ Ե Ր Բ .

Վ Ա Ս Ա Կ , Վ Ա Ր Գ Ա Ն , Ն Ե Ր Շ Ա Պ ՈՒ Հ , Ն Ա Խ Ա Ր Ա Ր Ն Ե Ր

Վ Ա Ս Ա Կ . — Կատղած գաղա՛ն մըն էր կարծես .
ան ի՛նչ փրփուր , ի՛նչ լորձուէնքներ . . . :

Ն Ե Ր Շ Ա Պ ՈՒ Հ . — Հապա դենպե՛տը , այն հրէ՞չը :

Վ Ա Ր Գ Ա Ն . — Երդումէն մի՛ վախնաք , վա՛ղը կը
փոխէ միտքը , Յազկերտի չափ յեղյեղուկ թագաւոր
մը քիչ կը գտնուի :

Վ Ա Ս Ա Կ . — Ո՛վ գիտէ , կրնայ ըլլալ որ անմիջա-
պէս գործադրել տան իր հրամանը՛ , այն ատեն մենք
ո՞ւր կը մնանք , ո՞ւր կը մնայ մեր կամչոտութիւնը .
ա՛խ . այս ամենը նախատեսա՛ծ էի և իրաւո՛ւնք ու-
նէի երբ կը պնդէի Արտաշատի ժողովին մէջ՝ որ լաւ
մը խորհելէ ետքը պատասխանէինք :

Վ Ա Ր Գ Ա Ն . — Այսի՞նքն , խորհելէ ետքը պա-
տասխանէինք ըսելով ի՞նչ ըսել կ'ուզես :

Վ Ա Ս Ա Կ . — Գոնէ այն կ՛ծու , անմարտելի վերջա-
բա՛նը չէր դրուեր , Ղեւծնդ երէցի բորբոքած ըզե-
ղին պտո՛ւղը :

Վ Ա Ր Գ Ա Ն . — Մի՛ զրպարտեր բացակայ քահա-
նայ մը , ան իր սրտէն բխածը խօսեցաւ ու ժողովը
զայն ընդունեց . հիմա կ'արժէ՞ անդրադառնալ :

Վ Ա Ս Ա Կ . — Ի՞նչ ընենք ուրեմն , շարունակե՞նք
մեր յամառութիւնը (Բ-15-ձ , Վ-7-ձ) բայց պիտի
կրնա՞նք :

ԶԱՆԳԱԿ — Ուրեմն ես երթամ, կ'երեւի թէ ինծի պէտք պիտի չունենաք, ինքզինքնիդ ապահով կը կարծէք... բայց կը սխալի՛ք չարաչար. այսչափ ըսեմ որ ատեն չըկայ. շատ ուշ է, եթէ այսօր, այս պահուս, վերջնական ու վճռական միջոցի մը չը դիմէք, կորսուած էք, կորսուած. ես այսչափ կ'ըսեմ:

ՎԱՍԱԿ — Ըսէ՛ նայինք, ի՞նչ միջոց կայ:

ԶԱՆԳԱԿ — Երեսանց ուրանալ, խոստումներով Յազկերտին աչքը փոշի ցանել, պարզեւններով լիանալ, առօք փառօք հայրենիք վերադառնալ. ահա՛ միջոցը:

ՎԱՐԳԱՆ — (կիւրծ) Ի՞նչ կ'ըսէք, երէ՛ց, ի՞նչ կ'ըսէք. երբ որ սեւ համբաւը Հայաստան հասնի, ժողովուրդին ձեռքէն ի՞նչպէս ազատենք օձիքնիս:

ՆՅՐՇԱՊՈՒՀ — Ղեւոնդ երէցը մանուսանդ, հաւատացէ՛ք, բահերով, բիրերով վոնտիլ կուտայ մեզ:

ՎԱՍԱԿ — Բա՛ն մըն ալ չեն ընիր. նոյնիսկ կ'արդարացրնեն ալ:

ՆՅՐՇԱՊՈՒՀ — Շա՛տ լաւատես կը տեսնեմ քեզ, Սիւնի՛:

ՎԱՍԱԿ — Մեր ժողովուրդը լաւ կը ճանչնամ ես, և վստահ եմ թէ՛ ս'չ ոք պիտի մեղադրէ մեզ, եթէ այս միջոցին զխմենք:

ՆՅՐՇԱՊՈՒՀ — Եթէ այդպէս է, ընտրե՛նք ուրեմն Տէր Զանգակի ցոյց տուած միջոցը, շուտով վերջ մը դնենք այս կացութեան:

ՎԱՐԳԱՆ — Բայց խի՞ղճը. բայց հանրային դատաստանը. բայց պատմութի՛ւնը. ս'ւր պիտի փախչինք մենք այս երեքին դատապարտութենէ՛ն...:

ՎԱՍԱԿ — Ներկան, ներկա՛ն խորհինք, ապագային դատաստանը՝ վերջի խնդիր է. հիմակուանը նայինք:

ԶԱՆԳԱԿ — (Աբարդու) Շուտ ըրէ՛ք, կ'ազա-
չե՛մ, ժամանակը կանցնի, պէտք է մեկնիմ, կ'ըս-
պասեն ինծի:

ՎԱՐԳԱՆ — Որո՞նք կ'ըսպասեն:

ԶԱՆԳԱԿ — Հիմայ չե՛մ կրնար ըսել, գաղտնի՛ք
պէտք է մնայ:

ՎԱՍԱԿ — Հոգ չէ՛, դարձեալ գաղտնիք թո՛ղ
մնայ.

ՆՆՐՇԱՊՈՒՀ — Դենպե՛տը կ'ըսպասէ.

ԶԱՆԳԱԿ — (Ժդդիւ) Է՛, անո՛ր պէս մէկը, ի՞նչ
որ է, ան երկրորդական է, բուն խնդիրը նայի՛նք
մենք:

ՎԱՐԳԱՆ — Ի՞նչ կ'ըսես, Սիւնեաց իշխա՛ն.

ՎԱՍԱԿ — (Կճիւ) Ե՛ս, եթէ ինծի հարցընէք,
համամիտ եմ Տէր Զանգակի, որովհետեւ ատկէ դատ,
ուրիշ միջոց մը չեմ գիտեր.

ՆՆՐՇԱՊՈՒՀ — Ի՞նչ կրնանք ուրեմն, կա՞յ ուրիշ
միջոց մը, անո՛ր գիմենք:

ԶԱՆԳԱԿ — (Ա-իւ) Դարդու) Ես կը մեկնիմ, ի՞նչ
պատասխան տանիմ հոն.

ԱՄՆԵՔԸ — (Բ-ց է վ-դդ-ն է) Կ'ուրանա՛նք, կ'ու-
րանա՛նք...

ՎԱՐԳԱՆ — (Միւ-ի Տ-ց-ն, -- է-ի-ս) Պայմանով
որ մեր երկիրը վերագառնանք անդապող:

ԶԱՆԳԱԿ — (Գ-ն է- շ-դ-դ) Անշո՛ւշտ, անշո՛ւշտ,
չա՛տ լաւ, մնա՛յք խաղաղութեամբ (չէ Տ-իւ է ի-ի է է-
շիւ):

ՎԱՐԳԱՆ — (Բ-ն է-ի է-ի-շ-ն է շ-դ-դ-ի-ւ) Ուրանա՛լ
հա՞, ի՞նչ ահուկի վայրկեան, ո՞ր բերանը պիտի կըր-
նայ բացուիլ, ո՞ր շրթունքները պիտի շարժին, ո՞ր
լեզուն է ան որ պիտի արտասանէ պիղծ անուններ

դեւերու, կուռքերու. ս'ր ծունկերը պիտի ծռին երկրրպագելու կրակին. Աստուած իմ, ան ինչ ասաւոր վայրկեան է... (Յնկեր յընդհանր) բայց, ինչ օգուտ, հայրենիքը... :

ՔԱՆՏԱՊԱՆ ՄԸ — (Բնորի վը ին տնէ կնկելը Ներդրելը) Ազատ էք, եկէք, եկէք, Արքայից Արքային քով. (Ներդրելը կըրտի Գրտի Կելի) :

Պ Ա Տ Կ Ե Ր Գ .

(Յազկերսին պալասք, մեկ անկիւնը Աստուան մը, կուռքեր. Յազկերս Գահին վրայ բազմած. Գեղապարզ գգեսաւորուած, ներս կը մտնէ, ետեւէն փուռներ, յետոյ ՀԱՅ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԸ, կիսաբոյորակ մը կազմած, կը խոնարհին արայական Գահոյքին առջեւ) :

ԳՆՆՊՍԸ — (Ուրի բնընդհանր յետք, ինկերելը Արդրելը կըրտի Կելի Կրտի) :

Անմա՛ն Արեւ, ժայտ՝ վերեւ.
Ուրախաց՛ի, ա՛զգ համօրեւ.
Երկինք երկիր կեա՛նք բսանան,
Գիշեր ցերեկ քո՛ղ քեզ փառք ասն :

ԳՆՆՊՍԸ — (Կրտի) :
Խնդա՛, Ուրի՛զդ, կեցցե՛ս Յազկե՛րս,
Կեցցե՛ Տիգրոն, վեհ դասսակերս :

ԳՆՆՊՍԸ — (Կրտի) .

Անա՛, անա՛, խաւարամած
 Արեւմուտեան յոյսը ցոյաց,
 Մութը նստող հոգիներուն՝
 Փառ՛քը ծագեց Մինք-Արեւուն :

ՔՈՒՐՄԵՐԸ — (Երգելով) .

Խնդա՛ Ուրի՛զդ, կեցցե՛ս Յազկե՛րս,
 Կեցցե՛ Տիգրոն, վե՛հ դասակերս :

ԳՆԵՊՈՍ — Օրհնեա՛լ ըլլան՝ երկինք, փառաւորուէ՛
 Արե՛ւ, Արարիչ կենաց, Ազրիւր լուսոյ և ջերմութեան,
 փայլէ՛, զուարթացի՛ր, ա՛նա՛՛ Բեզլի նորընծայ երկըր-
 սագուններ ծնկագու՛ծ՝ կ՛ընդունին զԲեզ Աստուած
 Աստուածոց (Ն-ի-ր-ը-ն-ը-ն -- զ-ը-ն-ը-ն), ծունկի՛ եկէ՛ք,
 ծունկի՛, երկրպագեցէ՛ք սրբազան կրակի՛ն . . . :

ՔՈՒՐՄԵՐԸ — (Երգելով) :

Խնդա՛, Ուրի՛զդ, կեցցե՛ս, Յազկերս,
 Կեցցե՛ Տիգրոն. վե՛հ դասակերս :

(**ՅԱԶԿԵՐՍ** — Ի՛նչ քի-տէ քե-տէ-նը քե-տէն քե-տէն, Զոյ
 Ն-ի-ր-ը-ն-ը-նը շ-ն-նի՛ն եկ-ն-ն. Զոյն՝ Վ-ր-ը-ն ի՛նչ էն շ-ն-նի՛ն
 շ-ն-ն, զք-ն-ն-ն-ն-ն-ն ի-ն-ն-ն-ն ի-ն-ն էն ին ք-ն-ն, ք-ն-ն էն
 Ն-յի՛ն ի-ն-ն-ն-ն-ն-ն-ն էն, -- Ի՛նչ քե-տէն) .

ՎԱՐԳԱՆ — Մեղա՛յ, մեղա՛յ, մեղա՛յ,

(Վ-ր-գ-ը-նը կե՛տէ)

Ա Ր Ա Ր Գ.

(Սիւնեաց Վասակ իշխանին պալատը.)

Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն Ա.

Վ.Ա.ՍԱՎ. — (Մէն-չ) Ո՛ւհ, ազատեցա՛նք վերջապէս. մէկ կողմէ՛ Յազկերտին սաստը, միւս կողմէ՛ Դենպետին սառեցնող հեղնա՛նքը. մէկ կողմէ՛ ներշապուհի որոտը, միւս կողմէ՛ վարդանի պոռո՛տը. ո՞ր մէկը, ո՞ւհ... ան ի՛նչ վայրկեան էր, ի՛նչ վայրկեան էր, ի՛նչ վայրկեան...: Ո՛ւհ, ամենէ՛ն ալ ազատեցայ...: Խնդիր է հիմայ տեղաւորել այդ կրակի պաշտօնեանները, այդ ազահ, այդ անկուշտ այդ քանասա՛ր գայլերուն գտնել գիրո՛ւկ ոչխարներ, ամեն օր ուտեն: Փողովուրդը՝ հօտ, կղերը՝ գայլ. անա՛ մարդկութիւնը...: Նրկրիս ո՛ր կողմն ալ երթաս, նո՛յն է կղերը. տգէտ, ուսմիկ, երկչոտ հօտին կեղեքի՛չը...: Իսկ մեր կղերնե՛րը... Օ՛, անհամեմատ առաւելութիւններ ունին անոնք՝ քւարմերուն վրայ. իրենք բնիկ՝ բնիկներուն տկար երակները լա՛ւ

զննած են, կը հազնին սեւը, կ'ըլլան սեւ բուրդով, կակուղ մորթով գառնուկներ՝ արտաքինով, խակ ներքինով՝ արիւնկղակ գայլեր, յափշտակելու, յօշտակելու, լափելու արհեստը կատարելագործած... Բուրմերը գօնէ տգէտներն են երկրին ու օտարները, վարպետորդի մոգպետ մը կայ իրենց մէջ, որ Դենպետին քթէն ինկեր է. մէկ հատիկ մարդը, որ սահմանուած ըլլար Հայաստանին բեկորներէն նոր Պարսկաստան մը ձուլելու. ան ի՞նչ խորունկ միտք է, ճամբան՝ ինծի ըրած խոստովանութիւնները նշանակալից էին. եթէ իրեն մնայ, մէկ տարուան սէջ բուր եկեղեցիները՝ կատուններու, խորաններն ալ տարուշաններու կը փոխուին, սակայն, ի՞նչ կ'ըսեմ, որո՞ւ հետ է գործը, ասդին Ղեւոնդ երէ՛ց մը կայ. ան հերի՛ք է քրիստոնէութեան խմոր. է՛հ... բայց ինծի ի՞նչ փոյթ. Յաղկերտի խոստումը կը բաւէ՛. Հայաստանի ապագայ թագաւորութեան օրինաւոր ժառանգը՝ Սիւնեաց իշխանն է. աս խօսքը յայտնութիւն մըն է, որ մեր ազգային քաղաքականութեան մութ հորիզոնը կը լուսաւորէ. ա՛խ, ի՞նչ կ'ըլլար, եթէ մէկ քանի ծանրազուլիս ու հեռատես նախարարներուն պէս՝ Մամիկոնեանն ալ հետեւէր իմ ուղղութեանս, ա՛խ, ի՞նչ կ'ըլլար, եթէ ան՝ կամայ թէ ակամայ՝ գործիք մը չըլլար մեր կղերին ձեռքին մէջ... — Հիմա ես ի՞նչ կրնամ ընել մինակ, երբ ամբողջ երկիրը զինուորութիւն մըն է, քրիստոնէութիւնը պահպանելու համար. խեղճեր, խեղճեր, չեն գիտեր թէ ո՞րչափ կը սխալին շարաշար... Վարդան՝ Չինացի, բայց պատուաստուած՝ Պարթևի ու Պահլաւի հետ՝ Սահակ կաթողիկոսի թո՞սն է, սիրական թո՞սը, ատկէ՛ իր սպարապետութիւնը. (ԿՆ՝ ԳԷ,

կընկերէի իւր-սեպի ժողովուրդիս հետ, յանգիստս հասնելու, յետ-իւր զ-իւր կը գտնուիմ (այս խնդրով ինչո՞ւ չուարիմ. չէ՞ որ Յազկերտ լիազօր իշխանութիւն տուաւ ինձի, կառավարելու իմ երկիրս. իմ յարմար դատած վարչական ձեւով. չէ՞ որ ինձի հետ է մոզերուն բանակը...): Զօրք, սրչափ ուղեմ, կը դրկեն, նախարարն օրը. իմ կուսակիցներս՝ խոտելի թիւ մը չեն կազմեր, արդ, ի՞նչ կը պակսի ուրեքն ինձի, օր առաջ պակեկու համար օրինաւոր, արդար իղձերս և յոսերս, ի՞նչ բան, ի՞նչ. — կղերին աջակցութիւնը կը պակսի. այսինքն՝ ամեն բան... որովհետեւ, Հայոց երկիրը՝ կղերատան մըն է... Ո՛րչափ բլուր՝ այնչափ մատուռ, որչափ սնտառ՝ այնչափ վանք. սրչափ գիւղակ՝ այնչափ եկեղեցի. ահա՛ Հայաստան, չէ՛ն ու բոլոր: (կը շարժուի շուրջ յետ-իւր հետ, — մը վեր զ-ընդ-ընդ): Եւ սակայն, այս ամենը կարելի է յեղաշրջել. վաղը՝ վանքերը վարդապետներէն, մենաստանները՝ ճգնաւորներէն, եկեղեցիները՝ քահանաներէն կը պարպուին. հո՛ն պիտի խուժեն, մոզերու, քուրմերու երամակը. եկեղեցիները պիտի փոխուին մեհակներու, ատրուշաններու, ուր սրբազան հուրը պիտի վառի և բոցավառէ նորընծայ հաւատացեալներուն հոգիները. տեսնեմ այն ատեն սուր պիտի վազէ վազվազ Ղեւոնդ երէցը, այդ գիշակեր սեւ ազգաւը, որ արիւնի հոտէն միայն գիտէ գինովնալ. սուր պիտի մնայ, սուր այն ատեն, եպիսկոպոսներուն անտանելի թափօրը, և սուր պիտի կըլտանայ, նայիմ, իրենց ամենակուլ փորը, ախ, ե՞րբ, արդեօք ե՞րբ պիտի տեսնեմ այդ մարտիներուն ջարդը...): Տենդոտ տագնապով մը կ'ըստասեմ այդ երջանիկ օրուան...): Թագադրութեանս հանդէսին օրը

Վ.Ա.ՍԱԿ — Շո՛ւտ, պատմէ՛, ի՞նչ նոր բան պատահեցաւ որ այդպէս . . .

ԶԱՆՊԱԿ — Ի՞նչ պիտի ըլլար. սոսկալի՛ ջարդ մը .

Վ.Ա.ՍԱԿ — (Ս-ը-տ-է-հ-ը) ո՞ւր, ի՞նչպիտի ջարդ .

ԶԱՆՊԱԿ — Անգեղ գիւղի եկեղեցին . պատարագի՛ ատեն :

Վ.Ա.ՍԱԿ — (Ա-յ-ը-ձ) Ի՞նչ կ'ըսես . ո՞ր եկեղեցին .

ԶԱՆՊԱԿ — Ղեւոնդ քահանան կը պատարագէր, մոգպետը փորձեց իր քուրմերուն հետ եկեղեցին մտնել ու անկիւն մը կրակը վառել :

Վ.Ա.ՍԱԿ — Է՛, յետո՞յ .

ԶԱՆՊԱԿ — Ժողովուրդը մուտաց, գլուխները տաքցան, ձայները հետզհետէ բարձրացան . պատարագիչը խորանէն ետ դարձաւ, նայեցաւ . քահանաներն ու ամբօխը՝ մոգերուն վրայ յարձակեցան, պատարագը դադրեցուցին . Ժամերգութիւնը լռեց, խուռն ամբօխին մէջ բիրբեր կը խաղընէին . արիւնը տեսայ, գաւթի՛ք կը վազէր, հազիւ հանեցի զգեստս, փիլոն, փակեղ աւանդատո՞ւնը նետեցի, փախայ, հոս վազեցի եղելութիւնը հազորդելու :

Վ.Ա.ՍԱԿ — (Տի-տ-ը - - հ-ը-ձ-է-տ) Մոգպետը ո՞ւր մնաց, քուրմերէն շատ մարդ ջարդուեցա՞ւ .

ԶԱՆՊԱԿ — Ի՞նչ կ'ըսէք, մե՛ծ իշխան . արիւնը գաւթին մէջ կը վազէր կ'ըսեմ . աչուրներս դարձան, մոլորեցան . ալ ի՞նչ եղաւ, ի՞նչ վախճան ունեցաւ, չեմ գիտեր, սա՛չափ գիտեմ՝ որ ամբողջ երկիրը կը տատանի ալեկոծ ծովի մը պէս .

Վ.Ա.ՍԱԿ — (Մ-ը-ը քի-ը-նի-ն ք-ն-է-լ-՛) Աս ի՞նչ ծանրակշիռ դէպք է, գիտե՞ս . երէ՛ց, հետեւա՞նքը . ո՞վ պիտի կրէ, եթէ ո՛չ, կ'ս . կ'ս . այո՛, կ'ս որ, ինչպէս գիտես, երկու մատղաշ որդիներս հո՛ն, Տիղբո՛ն ձգե-

ցի պատանդ, երաշխաւորելու համար խաղաղութեան վերահաստատուելը, մագերուն հոս տեղաւորուելը. (Երկ- Յե-+եր-Վ շ-ձկել-Վ Երե-ձԵրը, Ի-լ-ժէ՛ն յո-ն-ձ Ժճ) վա՛խ, զաւակնե՛րս, Բարկէ՛ն, Բակո՛ւր, ձեր անմեղ արի՛ւնք... :

ՋԱՆԳԱԿ — Տէ՛ր իշխան, ի՞նչ ընելու է :

ՎԱՍԱԿ — Ինձի՞ կը հարցընես, երէ՛ց. ա՛խ, ի՞նչ ըսեմ ձեր դասակարգին. մէ՛կ անգամ չունիք, որուն վրայ կարենայ մարդ վստահիլ ու հաւատք գնել :

ՋԱՆԳԱԿ — Ե՞րբ, ի՞նչ բան վստահեցաք ինձի ու խարուեցաք. կազաչեմ, իշխա՛նդ իմ, ամեն կղեր նոյնը չ'ըլլար. կա՛ն որ շահամո՛ղ են ու կեղծաւոր, ինչպէս է Ղեւոնդ, կա՛ն ալ որ անձնուիրաց են ու անկեղծ :

ՎԱՍԱԿ — (Հե՛տէ-լ-Վ) Ինչպէս որ դուք, այնպէս չէ՛ :

ՋԱՆԳԱԿ — (Ժ-դ-Ե-լ-Վ) Մե՛ծ իշխան, զիս երախտապարտ կ'ընէք, չափազանց պատուելով :

ՎԱՍԱԿ — Երախտապարտ ըլլալէդ ի՞նչ օգուտ. կրնա՞ն գի՛ս ընել քեզ երախտապարտ :

ՋԱՆԳԱԿ — Ի՞նչպէս

ՎԱՍԱԿ — Հաւատարմօրէն ծառայելով

ՋԱՆԳԱԿ — Մինչեւ. ցմահ, պատրաստ եմ ձեզ ծառայելու :

ՎԱՍԱԿ — Լաւ ուրեմն, քեզի երդում ընել առաջարկել աւելորդ է. արդէն քանի՛ քանի պարագաներու մէջ վարժուած ես երդում ընելու. միայն սա կը յիշեցընեմ որ՝ եթէ գլուխ հանես ինչ որ հիմայ քեզի պիտի առաջարկեմ, աչքս լաւ նայէ՛, թագաւորութեանս բոլոր բարիքները պիտի վայելես, եթէ այս տագնապն ալ անցընենք... :

ՋԱՆԳԱԿ — Տէ՛ր իշխան, ուրիշ բան չեմ ուզեր :

բայց միայն քու ողջութիւնդ ու երկրիդ խաղաղութիւնը, այն ատեն հա՛րկաւ բան մը կ'ըլլանք մենք.

Վ.Ա.ՍԱ.Կ — Այն ատենն. մոգպետէն անմիջապէս ե՛տքը պիտի դաս դուն. Մայր-Ատրուշանին աւագքո՛ւրմը պիտի կարգեմ քեզ.

Զ.Ա.Ն.Գ.Ա.Կ — Շնորհապարտ կ'ըլլամ, Սիւնեացի իշխան,

Վ.Ա.ՍԱ.Կ — Գիտե՞ս ի՛նչ պիտի ընես, հիմա:

Զ.Ա.Ն.Գ.Ա.Կ — Տէ՛ր իմ.

Վ.Ա.ՍԱ.Կ — Ինչպէս որ Տիգրոսի արքունիքը յաջողած էիր շնորհք գտնել Յազկերտէն, ինչպէս որ մե՛զ ալ համոզեցիր բանտին մէջ ուրանալու, և այդ կերպով մեր հայրենիք վերագարծէն միջնորդ եղար ու պատճառ, ա՛յնպէս ալ հոս, աւելի՛ կարեւոր ու կենսական գործ մը պիտի կատարես:

Զ.Ա.Ն.Գ.Ա.Կ — Տէ՛ր իշխան, շուտ ըսէ՛ք հանդարտիմ, սիրտս կը տրոփէ. երկու բառով պարզեցէ՛ք, ես ալ մէկ բառով պատասխանեմ, այո՛ կամ ո՛չ.

Վ.Ա.ՍԱ.Կ — Ո՛չ պատասխանել գործիս չի գա՛ր.

Զ.Ա.Ն.Գ.Ա.Կ — Այո՛ ըսենք, բայց նախ դուք ըսէ՛ք նայինք ի՛նչ է.

Վ.Ա.ՍԱ.Կ — (Շարժել շայելով, լրջօրէն, հարշ շրջանովն քաշելով) այս պատերն անգամ ականջ ունին, զգո՛յշ, զգո՛յշ.

Զ.Ա.Ն.Գ.Ա.Կ — Մի՛ ճաթեցնէք, Տէ՛ր իշխան, շուտ ըսէ՛ք.

Վ.Ա.ՍԱ.Կ — Ըսելիքս երկու բառ է — վարդան ու Ղեւոնդ — երկու յատուկ անուններ, հասարակաց դարձած. այդ երկու անունները կրճա՛մ վերցնել երկրիս երեսէն:

ԶԱՆԳԱԿ — Ի՞նչպէս վերցնել, ըսել կ'ուզէք, ջնջել

ՎԱՍԱԿ — Ձը հասկցա՞ր. ասկէ աւելի պարզ կը
խօսուի՞ :

ԶԱՆԳԱԿ — Հասկցայ, հասկցայ (իւ-իւ կ'երեւոյն) այս երկու ճիւղաներէն Հայաստանը փրկել չէ՞ք ուզեր ըսել :

ՎԱՍԱԿ — Այո՛, այո՛, բայց պիտի կրնա՞ն :

ԶԱՆԳԱԿ — Ասկէ դիւրին... (իւ-իւ) բայց ասկէ ալ դժուար ի՞նչ կայ :

ՎԱՍԱԿ — Ատ եղա՞ւ հիմայ, ի՞նչ ըսել կ'ուզես :

ԶԱՆԳԱԿ — Ըսել կ'ուզեմ թէ՛ ինչ որ մարդոց համար դժուար է. Զանգակին համար դիւրին է :

ՎԱՍԱԿ — Բայց չպիտի՛ ուշանայ :

ԶԱՆԳԱԿ — Ե՛րբ կ'ուզես որ ըլլայ :

ՎԱՍԱԿ — Այսօրու ընէ մինչեւ վաղը, առտուն կանուխ, կէսօրուան մնայ՝ չըլլա՛ր, իրիկունք՝ բնա՛ւ չըլլար :

ԶԱՆԳԱԿ — Ուրեմն այս գիշեր ընելու է, այս գիշեր :

ՎԱՍԱԿ — Ալ չե՛մ գիտեր ես. քու գիտնալիք բանդ է :

ԶԱՆԳԱԿ — Ի՛մ գիտնալիքս... անի, եթէ ձեռքէս գայ, վայրկեանարար կ'անհետացնեմ, երկուքն ալ անդէ՛նը կը ճամբեմ... :

ՎԱՍԱԿ — Գնա՛ շուտով, խորհէ՛, ճարը փնտռէ՛, գտի՛ր. վերջացո՛ւր :

ԶԱՆԳԱԿ — (իւ-իւ-իւ) — Մնա՛յք խաղաղութեամբ, Տէ՛ր իշխան (իւ-իւ) :

ՎԱՍԱԿ (ՄԻ՛ն) — Եթէ կրնա՛յ... ի՞նչ հրաշալի գիւտ մը կ'ըլլայ. բայց չեմ հաւատար որ դիւրին դիւրին գլուխ կրնայ հանել. Ղեւոնդը, երկուքն ալ ան-

դէնը զրկե՛լ. հրա՛շք կ'ըլլայ, հրա՛շք. ու այդ հրաշքը՝ կատարողը՝ հրաշագործ սուրբ մը, Աստուծո՛յ տեղ պիտի պաշտեմ ես... (Գործէն զգործի չը, որտէ՛ն յայնչի չը լինէ, երկու հորքի՛ն զորքորի՛ն չը չը բերէն, Գործի՛ն Գործի՛ն չը չը Գործի՛ն) :

Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն Գ .

Վ Ա Ս Ա Կ , Մ Ո Գ Պ Ե Տ , Ե Ր Կ Ո Ւ Ո Ս Տ Ի Կ Ա Ն Ն Ե Ր

Վ Ա Ս Ա Կ — Աս ի՛նչ է, ո՞վ կը բերէք :

Ո Ս Տ Ի Կ Ա Ն Ն Ե Ր Ը — Մողպեալը . (Գործէն կ'ըլլէ) :

Վ Ա Ս Ա Կ (Երկու յետերան իջ իջնէն շարժ) — Աստուած իմ, ի՛նչ կը տեսնեմ :

Մ Ո Գ Պ Ե Տ Ը (Գործէն շարժ իջնէն իջնէն շարժ, Գործէն շարժ իջնէն իջնէն շարժ) — Իս կը տեսնես, ի՛նչ... :

Վ Ա Ս Ա Կ (Գործի՛ն շարժ իջնէն իջնէն) — Թողութի՛ւն, բիւր Թողութի՛ւն, մե՛ծ մողպեալ, ի՛նչ դժբաղդութիւն է :

Մ Ո Գ Պ Ե Տ — Դժբաղդութիւնն չէ՛, դա՛ւ է դա՛ւ . (Գործէն շարժ իջնէն իջնէն շարժ) Դաւա՛ճան, զիս յատկապէս Հայաստան բերի՛ր որ զըլուխս ուտես, ու իմ սիրական մողերս սպաննել տաս, հա՞... :

Վ Ա Ս Ա Կ — Ի՛նչ կ'ըսէք, հա՛յր մողպեալ, ի՛նչ կ'ըսէք . միթէ՛ ես զիտէի՞, կրնայի՞ զիտնալ, կամ կ'ուզէի՞ որ այս աղէտքը պատահէր . մանաւանդ ո՞րքան կը ցաւիմ (չը շարժ) :

Մ Ո Գ Պ Ե Տ — Շնորհակա՛լ եմ, վայրենի քահանաներուդ ձե՛ռքը մատնեցիր (չը շարժ իջնէն իջնէն շարժ) քուրմերս Հարդեցին, զիս վիրաւորեցին, տե՛ս, տե՛ս,

(Յեւեւ իւր-իւր իւր ԿԵ ԿԵ) քանի՛ քանի՛ վէրքեր բացին գլխուս վրայ, ա՛հ, գլխուս . . . :

Վ.Ս.ՍԱ.Կ (Կ-բեկոյ՝ Կ-բեկոյ) — Ան ո՞ր ապիրատը յանդգնեցաւ . . . :

ՄՈՊ.ՊԵՏԸ — Ինծի՞ կը հարցնես, չե՞ս գիտեր :

Վ.Ս.ՍԱ.Կ — Կ'աղաչեմ, ըսէ՛ք, ո՞ր ապիրատը :

ՄՈՊ.ՊԵՏԸ — Ղեւոնդը, Ղեւոնդը :

Վ.Ս.ՍԱ.Կ — Չկրցա՞ք գետին փռել այդ անօրէնը .

ՄՈՊ.ՊԵՏԸ — Ո՞վ պիտի փռէր . մե՞նք, (Կ-բեկոյ՝ Կ-բեկոյ) Կ-բեկոյ, Կ-բեկոյ բայց այսպէս չըլլար, պէ՛տք է որ գրեմ Դուռը, պատմեմ իրողութիւնը . հրաժարեցա՛յ ես այս պաշտօնէս, իմ տեղս ուրիշներ թող գան, անո՞նք յաջորդեն, որոնց գլուխը դեռ չէ կերեր հարուածը . ես կերայ, կերածս կը բաւէ, քիչ մըն ալ ուրիշներ թող ճաշակեն առաքելութեան պատուին ըր . . . :

Վ.Ս.ՍԱ.Կ — Կ'անցնի՛, կ'անցնի՛, հա՛յր մոգպետ, ա՛յս ալ կ'անցնի՛ :

ՄՈՊ.ՊԵՏ — Ո՛հ, ո՛հ, պէտք է որ գրեմ Դուռը, պէ՛տք է մանրամասնօրէն տեղեկագրեմ այս բարբորոսութիւնները . Արքայից Արքային պէտք է գրեմ յատուկ նամակով մը . . . :

Վ.Ս.ՍԱ.Կ — Հա՛յր մոգպետ, հա՛յր մոգպետ . . . :

(Ա-բեկոյ, Կ-բեկոյ) այն ատեն արեւը պիտի խաւարի մատղաչ զաւակներուս : (Բ-բեկոյ-Կ-բեկոյ) Բան մը մի՛ գրէք, ե՛ս, ե՛ս անձամբ պիտի լուծեմ վրէժքը, լա՛ւ գիտցած ըլլաք :

ՄՈՊ.ՊԵՏ (Բ-բեկոյ՝ Կ-բեկոյ) — Բայց ի՞նչ իրաւունքով յարձակին մեր վրայ :

Վ.Ս.ՍԱ.Կ — Անոնք պիտի պատժուին, վստահեղէ՛ք :

ՄՈՂՊԵՏ — Ուր էր թէ... (ուր իրենց շարունակել, շարունակել բանով, ինչ-ի՞նչ քիչ քիչ հարկ) :

ՎԱՍԱԿ — Քիչ մը հանգչե՛ք, հայր մոզպետ : (Դր-են -տն-յն. Ներ- ին շարեն Ղե-անդ երեջե, երե-են վարդ-ն Մ-իկ-նե-ն) :

Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն Գ .

ՆԱԽՈՐՊՆԵՐ, ՂԵՒՈՆԳ, ՎԱՐԳԱՆ

ՂԵՒՈՆԳ — Ողջո՛յն, Սիւնեաց իշխան :

ՎԱՐԳԱՆ — Բարե՛ւ, Սիւնի՛ :

ՎԱՍԱԿ (Քիչն -իկն) — Օրհնեա՛ տէր, բարի եկաք : (Ղե-անդ -- վարդ-ն կ'--ջն-ն -- յ-նի-ը ինչ-ի՞նչ -նի-ն ի՞նչ-ը ի՞նչ-ը, -ը ի՞նչ-ը -նի-ն՝ է-ժ-ն է-ժ-ն ինչ-ն) :

ՂԵՒՈՆԳ (Արհ-մարհ-տ + ճիճ-դ-ի ճ) — Աս հոս ի՞նչ գործ ունի :

ՎԱՐԳԱՆ — Դեռ ո՛ղջ է մնացեր :

ՄՈՂՊԵՏ — Ի՛նչ, կ'ուղե՛ք սր մեռնէի :

ՎԱՍԱԿ — Քա՛ւ, լիցի, հայր մոզպետ :

ՂԵՒՈՆԳ (Հեքի-ի-ի) — Հայր մոզպետը կրակահար եղած ըլլալու է սր շատ հեռու քաջուած է :

ՄՈՂՊԵՏ — Կը զարմանա՛մ, երէ՛ց, ձեր վրայ :

ՂԵՒՈՆԳ — Ինչո՞ւ կը զարմանաք :

ՄՈՂՊԵՏ — Թէ ի՛նչպէ՞ս քահանայ եղած էք :

ՂԵՒՈՆԳ — Ինչէ՞ն :

ՄՈՂՊԵՏ — Եթէ քահանայ չըլլայի՞ք, անպատճառ հրոսախմբի մը պետը պիտի ըլլայիք... :

ՂԵՒՈՆԳ — Եթէ հարկ ըլլայ, ինչո՞ւ չըլլանք. մեր պաշտօնը չէ՞ պաշտպանել մեր հօտը՝ օտարամուտ գողերէ, գայլերէ :

ՄՈՂՊԵՏ — Բիրերո՞վ :

ՂՆԻՌՆԳ — Ազեղո՞վ ալ, նետո՞վ ալ, սուրո՞վ ալ
կը պաշտպանենք, եթէ հարկ ըլլայ :

ՄՈՂՊԵՏ (վ---վն շ-շել-լ, ք-քէ--քէ-քէ) — կը
գիտէ՞ք, Սիւնեաց իշխա՛ն, ո՞րչափ գո՛հ է :

ՎՍՍԱԿ — Կատակ կ'ընէ, հա՛յր մոզպետ :

ՄՈՂՊԵՏ — Կատակ... բիրերու հարուածներով
կատակ կ'ըլլայ. Հայաստանի մէջ գործադրուող կա-
տակ մըն է արդեօք :

ՎՍՐԳԱՆ — Եթէ կատակ չէ՛, իրականութիւն
թո՞ղ ըլլայ, ի՞նչ կ'ըլլայ. (նեռչնեռէ ք-քէ-քէ) Մո՛գ-
պետ, մոզպե՛տ, ասդին նայէ՛, ահա կ'ազդարարեմ
քեզի. եթէ այսօրու ընէ, մնացած քուրմերդ ալ հետդ,
Տիգրոնի ճամբան չի բռնես, գիտցած ըլլաս որ այս
գլխու վէրքերը շա՛տ պիտի փնտռես. ա՛լ չեն վերա-
ւորեր քեզ, անհոգ եզի՛ր, մէկ անգամով հաշիւդ կը
փակեն :

ՎՍՍԱԿ — Այսպէ՞ս խոտացանք Արքայից Ար-
քային :

ՎՍՐԳԱՆ — Արքայից Արքան՝ մեզ ձերբակալե-
լու, բանտարկելու, մեր հաւատքը բռնի ուրանալ
տալու համար կանչեց Տիգրոն, հէ՞, ըսէ՞ք նայիմ,
(-չեբէն կ-կ ց-ցեւ-լ) մոռցա՞ք այս ամէնը :

ՂՆԻՌՆԳ — Յատկապէս եկած ենք հոս վերջնա-
կանապէս ազդարարելու որ փութաս երկրէն հեռա-
ցնել այս պատուհասները, եթէ ո՛չ, դուն գիտես...
ահա՛ կ'ըսեմ, ժողովուրդին հետ խաղալ չըլլա՛ր... :

ՄՈՂՊԵՏ (լ-լե շ-շէլ-լ շ-շէլ-լ) — Ի՞նչ ըսել
կուզեն :

ՂՆԻՌՆԳ — Լաէ՛, լաէ՛, ըսել կուզենք, շո՛ւտ,
շո՛ւտ Տիգրոնի ճամբան բռնէ՛, հա՛յր մոզպետ, հոն

գնա՛, առատ առատ կրակ վառէ՛, Միհրի փա՛ռքը նուագէ՛, ի՛նչ կ'ուզես ըրէ՛. հոս այգպխի փորձերը՝ փորձանքի կը հանդիպին. կ'երթաս հոս տեսածներդ ու կրածներդ կէտ առ կէտ կը պատմես Արքայից Արքային :

ՄՈՒՊԵՏ — Սիւնեա՛ց իշխան, ա՛լ հոս մնալու ժամանակ չունիմ, ո՛չ ալ համբերութիւն, ժամ առ աջ իս ճամբայ գնելու նայէ՛ :

ՎԱՍՍԵԿ — Տե՛ղ չպիտի երթաս, պալատիս մէջ պիտի նստիս, ուտես, խմե՛ս, հրամայես :

ՎԱՐԴԱՆ (Վ---Վ) — Միայն քեզի՛ սակայն, պալատէդ դուրս հրամայել՝ կը նշանակէ մարմաջը ունենալ բիրի հարուածներո՛ւ... Շատ աղէկ, հո՛ս մնայ թո՛ղ, կ'ըսես, ի՞նչ պիտի ընէ :

ՄՈՒՊԵՏ — Ի՞նչ պիտի ընեմ, Միհր-Աստուծուս քարոզչութեամբը պիտի պարապխմ :

ՂԱՒՈՆԻ — Այո՛, կրնաս ուզածիդ չափ պարապիլ ամէն ատեն. բայց ո՛չ հոս, ուր ճշմարիտ, այսինքն ձեր պաշտած Միհրը ստեղծող Աստուծոյ կըրբապագուներ միայն կը գանուին :

ՄՈՒՊԵՏ — Միհրը բերաննիդ առնելու մա՞րդ էք դուք :

ՂԱՒՈՆԻ — Ի՞նչ կայ որ, Միհր ըսածդ՝ մեր ամէն օրուան ծագող ու մարող արեւը չէ՞ :

ՄՈՒՊԵՏ — Մտեցի՞մ որ ու մարեցի՞մ ի՞նչ կ'ըլլայ :

ՂԱՒՈՆԻ — Մնած ու մեռած կ'ըլլայ :

ՄՈՒՊԵՏ — Ի՞նչ փնաս ունի :

ՂԱՒՈՆԻ — Բնա՛ւ երբէք (Նէֆէլէ՛). միայն թէ Մոգպե՛տ, զմեզ քու կոյր խուժա՞նդ կը կարծես որ հաւատանք այդ կեղծ ու պատիր խօսքերուդ :

ՎԱՍՍԵԿ — Տէ՛ր Հայր, շատ կը չափազանցէք :

ՎԱՐԳԱՆ — երբէն ի վեր Մոզպետին պաշտպանութիւնը ստանձնած էք :

ՂՆԻՈՆԻ — Մոզպետին փաստարանն է :

ՄՈՂՊՍՑ — Սիւնեաց իշխան, դահլիճիդ օղբ զիս կը նեղէ, շուտով, շուտով, առանձնանամ պիտի . . . :

ՎԱՍԱԿ — (ձեռնով) կը հանգչի՞ք :

ՂՆԻՈՆԻ — (նիւնիւնով, վարդով) հօրեղբայրն է, հօրեղբայրը :

ՎԱՍԱԿ — Ծաղրեցէ՛ք, ծաղրեցէ՛ք, վերջը կը տեսնենք. (Դրանք -- ջե -- ինքնայն ինքն) եկէ՛ք, եկէ՛ք, հայր Մոզպետը փոխադրեցէ՛ք հանգստարանը. թող քիչ մը շունչ առնէ, քնանայ . . . (Երկու -- արկնիւնէր ինքն գործընդէ ինքն ինքն, Դրանք ինքն ինքն վարդով, վարդով -- Ղեռն, վարդով արդարով ինքն ինքն արեւելի է, հիմայ խօսեցէ՛ք նայինք, ինչ է մտքերնիդ :

ՎԱՐԳԱՆ — Բան մը շունինք խօսելու. նոր բան չէ՛ այս. Պարսկաստանի մէջ, երբ Յազկերտի սպառնալիքներէն ստիպուեցանք -- արդ, ո՞վ սեւ ժամ, կարծեմ թէ ինչն էր. մինչդեռ հիմայ կը տեսնեմ որ հոգիով մարմինով փարած ես Մոզպետին ու իր քուրմերուն . . . :

ՎԱՍԱԿ — Դուք այնպէս գիտցէ՛ք, վասակ մատնիչ է, ազգուրաց է կարծեցէ՛ք, հոգ չէ՛. վաղը, տեսնենք հետեւանքը ո՞վ կը կրէ . . . : կը ցաւիմ, Մամիկոնեան, որ դուն, հայրենիքը, եկեղեցին կը քանդես քու այդ խելքովդ . . . :

ՎԱՐԳԱՆ — Ես կը քանդեմ Սիւնի՛, ես թէ դուն :

ՂՆԻՈՆԻ — Եկեղեցին չի՛ քանդուիր, ո՛չ վասակի դաւերով, ո՛չ ալ Յազկերտի բանակներով :

Վ.Ս.ՍԱ.Կ — Հիմայ կը հասկնաք, քիչ մը համբերեցէ՛ք միայն:

Վ.Ս.ՐԳ.Ս.Ն — Բայց Սիւնի՛, չըւայ՛ թէ Մոզպետին վէրքը քու ըզեղիդ ազդած ըւայ. վէրքը՝ Մոզպետին գլուխը, բռնկողը՝ քու ըզեղդ:

Ղ.ՆԻՌՆ.Գ — Զարդուսդները՝ մոզերը, կատարող՝ դուն (վ---վն --չէլւ՛):

Վ.Ս.ՍԱ.Կ — Ո՞վ կ'ուզէիք որ ըւար, ինէ գատ:

Վ.Ս.ՐԳ.Ս.Ն — Բայց ինչո՞ւ...

Վ.Ս.ՍԱ.Կ — (Երկ---վն --) Դուք հո՛ս նայեցէ՛ք, (չոչ --լւ՛ --չն--լւ՛). նայեցա՞ք ո՞վ է, ճանչցա՞ք:

ՆՐԱՌՈՒՔՆ. Ա.Լ. — Է՛, ի՞նչ պիտի ընենք. սեպէ թէ ճանչցանք:

Վ.Ս.ՍԱ.Կ — (Արշ--վն --ջն-- շն--դն -- ղ--լ--լն) Դո՛ւն, վեհափա՛ն ուրուական իմ նախահօրս. դուն որ դոզացուցիր Տարօնը՛, վրդովեցիր անզրդուելի Տրդա՛տը, ապատամբեցուցիր Սիմ լեռը, Ողկան ամբոցը քաշուած, ահ ու մահ սփռեցիր շորս զիդ, դո՛ւն, Սղո՛ւկը, դո՛ւն Հայկազո՛ւն նահապետ...:

Վ.Ս.ՐԳ.Ս.Ն (Տն--վ, ք-- յ--յն--վ, Սղո՛ւկ, օտար չէ ականջիս այդ անունը):

Վ.Ս.ՍԱ.Կ — (չ--լ--լն--վն--վ, յ--լ--լ--լ--լ--լ) Այդ քու նայուած քիդ մէ՛ջ կը կարդամ ահաւոր դադանի՛ք մը, ծրարուած հին վրէժ մը...:

Ղ.ՆԻՌՆ.Գ — (վ--լ--լն --չէլւ՛) Կեցի՛ր նայինք ո՞ւր պիտի տանի զինք իր բանգազուշան՝քը. մոզպետէ՛ն ազգուեր է, մոզպետէ՛ն, չի՛ մեղադրուիր:

Վ.Ս.ՐԳ.Ս.Ն — Սիւնի՛, հերի՛ք երկրպագես արձանիդ, ա՛խ ի՞նչ ըսեմ այն Տիզրոնի արքունիքին որ քեզ վարժեցուց ատոր. կուռքերուն առջեւ ծունդի գալով գալով՝ հիմայ ելեր արձաններո՛ւն առջեւ կը ծռիս:

ՎԱՍՍԱ — Ես արձանին չեմ, արձանին տէրը
կը հարցափորձեմ, Մամիկոնեան, գիտե՞ս, ո՞վ է տէրը:

ՎԱՐԳԱՆ — Խօսէ՛, մի՛ քաշուիր, ի՞նչ ըսել
կ'ուզես, բա՛ց խօսէ՛:

ՎԱՍՍԱ — Բաց խօսի՛մ. . . ի՞նչ պարզե՞մ հիմայ. . . :

ՎԱՐԳԱՆ — Շո՛ւտ, շո՛ւտ, ի՞նչ կեցեր ես,
թափէ՛ թոյնդ:

ՎԱՍՍԱ — Այո՛, թոյն է թոյն, որ ըղեղս կ'այրէ.
Չիղերս, հոգի՛ս կը զգեսնէ. մո՛ւթ է աչքիս աշխար-
հը. ո՛հ, քանի՛ յառեմ աչքերս այս վեհաշուք արձանին:

ՎԱՐԳԱՆ — Մի՛ պղծեր վեհաշուք անպարտ.
մենք, այո՛, կը ճանչնանք Սղո՛ւկը. հասարակ ոճրա-
գո՛րծ մըն էր, ապտա՛մբ մը:

ՎԱՍՍԱ — Հերոսի մը յիշատակը կ'անարգես,
Մամիկոնեան. ան՝ Չինէն չեկա՛ւ. Այրարատի առ-
իւժն էր ան:

ՂՆԻՌՆԳ — Այո, գիւղերուն կեղեքողը, լեռնե-
րուն աւազակը:

ՎԱՍՍԱ — Եթէ Սղուկ աւազակ մըն էր, հապա
ի՞նչ էր Մամգուն, չը խօսի՞ք Մամիկոն:

ՂՆԻՌՆԳ — Մամգո՛ւն, ո՞վ էր Մամգո՛ւն. . . :
Սիւնի՛ քու գատապարտութիւնդ է այդ անունը.
այո՛, Չինացի մըն էր ան, փախտական իշխան մը,
բայց ան՝ Վարդանի նման թո՛՛ւ մը պարզեւեց ազ-
գին, մեծ սպարապետ մը. Մամիկոնեան նախարա-
րութի՛ւնը ստեղծեց. իսկ դո՛ւն, Սիւնեաց իշխա՛ն,
Սիւսակներ, Գեղամներ, Արմայիսներ ու Արամներ ու-
նեցար քեզի նախահայր. բայց ափսո՛ս, ուրացա՛ր ա-
մենքը.

ՎԱՐԳԱՆ — Նախահայրերը մեկզի՛. ա՞յդ էր ը-
նելիք յայանութիւնդ, Սիւնի՛, բայց ատիկայ յայտ-

բոլոր ծրագիրները ջուրը ձգելու սահմանուած միտք մը . . . :

Վ.Ա.ՍԱԿ — Ո՛չ այս, ո՛չ այն, խեղճեր խեղճե՛ր, կ'արդահատիմ ձեր վրայ, ձեր հետապնդած ցնորքներուն վրայ . . . :

Ղ.ՆԻՈՆՆԻ — (շարժելով) Ա՛լ հերի՛ք է. ահա՛ վերջին խօսքս, Սիւնեա՛յ իշխան, դուն քանի որ ազգակործան քաղաքականութիւն մը բռներ կը քալես, չ'ես կրնար այսուհետեւ միջամտել մեր գործերուն. դուն մեկդի քաջուէ՛ սերմն. եթէ օգտակար չ'ես կրնար ըլլալ, գոնէ վնասէ՛ր ազատ կը մնանք. (դու շարժելով վերջէն) Ա՛լ, Ա՛լ, Սպարապետ, երթանք, երթանք ժամանակը սո՛ւղ է, սո՛ւղ, գործե՛լ պէտք է, (չը Գ՛րգիս Գ՛րգիս ելլել. Վ՛րգիս ինչ Գ՛րգիս ինչ Գ՛րգիս ինչ) :

Վ.Ա.ՍԱԿ — Կեցէ՛ք, կեցէ՛ք, ս՛ւր կ'երթաք. մտապետը ս՛ւր թողում ես, ս՛ւր, անգութներ, կաթողիկոսով, եպիսկոպոսներով, վարդապետներով ու քահանաներով, նախարարներով ու ցեղապետներով, ինծի դէմ հաւաքական գաշնակցութի՛ւն մը կազմած էք. ինծի՛ դէմ, ինծի՛ դէմ, որ երկու զաւակներս պատահող եմ ձեր Յաղկերտի քով. դուք հոս նախճիրներ գործեցէ՛ք, Վասակ թող տուժէ, այնպէս չէ՞ :

Վ.Ա.ՐԳԱՆ — Քեզի ս՛վ դրդեց հոն պատանդ թողուլ զաւակներդ :

Վ.Ա.ՍԱԿ — Ո՞վ կրնար դէմ դնել Յաղկերտի կամքին. այն պարագային որո՞ւ մտքէն կանցնէր թէ՛ Ղեւոնդ երէց մը պող ջուր պիտի լեցընէր մեր եփած կերակուրին մէջ :

Ղ.ՆԻՈՆՆԻ — Ղեւոնդ անսաց իր խղճի ձայնին. ան՝ Քրիստոսի պաշտօնեայ, ըրաւ ինչ որ չորսուկէս դար

առաջ ըրած էր Փրկիչը, Երուսաղէմի տաճարին մէջ, խարազանեղով լուսնայափոխները. Քրիստոս՝ խարազանով վանեց, իսկ Քրիստոսի խոնարհ պաշտօնեան բերեղով դուրս հանեց Ս. Տաճարէն պիղծե՛րը, Չարին արբանեակնե՛րը, կրակին պաշտօնեանե՛րը չը հաւնեցա՛ր, Սիւնեաց իշխան:

Վ.Ա.ՍԱԿ — Իմ չը հաւնելէս ի՞նչ վնաս ունեցաք, քանի որ արար աշխարհ հաւնեցաւ. ժողովուրդ ու կաթողիկոս՝ ամէ՛ն ըսին ձեր ըսածներուն:

Վ.Ա.ԲԴԱՆ — Թողո՛ւնք, Սիւնի՛, Թողո՛ւնք այդ անձնական վէճերը, կ'աղաչեմ, կրնա՞ս ինձի բացատրել թէ՛ ի՞նչ զօրաւոր պատճառներէ բռնադատուած՝ այս քաղաքականութիւնը կը բռնեա. ունի՞ս գիտցած մը, մեզի՛ ալ հազորդէ՛, թերեւս մե՛նք ալ համամիտ ըլլանք:

Վ.Ա.ՍԱԿ — Ի՞նչ հազորդեմ, քանի որ մտքերը կուրցն՛ր են. քանի որ կղերբ՝ քիթը խոթեր է գործին մէջ:

Ղ.ՆՌՈՆԻ — Մե՛ղք որ կղերին յարգը չե՛ս գիտեր. ու դեռ չե՛ս հասկըցեր թէ՛ ժողովուրդ մը կառավարելու առաջին պայմանը՝ կղերը շահիլ է, առանց կղերի զրօ՛ է նախարարութիւնը, մեռե՛լ է իշխանութիւնը...

Վ.Ա.ԲԴԱՆ — Կղերագուրկ ժողովուրդ մը՝ կը նմանի գլխու մը՝ որ աչք չունի, երկրի մը՝ որ արեւ չունի, ձիու մը որ սանձ չունի...

Վ.Ա.ՍԱԿ — Աչք, արեւ, սանձ. ա՛նա՛ կղե՛րը աչքն է ժողովուրդին, արե՛ւն է երկրին ու սանձը՝ ձիուն, այնպէս չէ՛. բայց բե՛ր ինձի այդ կղե՛րը, որ աչք ըլլայ՝ առաջնորդէ, արեւ ըլլայ՝ լուսաւորէ ու սանձ ըլլայ՝ կառավարէ ժողովուրդը:

ՎԱՐԳԱՆ — Շահա լաւ , ենթադրենք թէ չունինք այդ կզերը , ի՞նչ պէտք է ընենք ուրեմն :

ՎԱՍԱԿ — Ես ամեն բան յայտնի չեմ կրնար խօսիլ , չարամտօրէն պիտի մեկնուի :

ՂԵՒՈՆԳ — Ե՛լ , ե՛լ , սպարապետ , ետքի՛ թող պահէ յայտնելիքները :

ՎԱՍԱԿ — Գիտեմ , եթէ յայտնեմ , վիշապի պէս պիտի գալարուիս , առիւծի պէս պիտի մօնչես , բայց հոգ չէ՛ . ահա՛ իմ կարծիքս , երէ՛ց , սպարապետ .

1. Մեր յոյսը խախուտ է , քանի որ այս ազգին վրայ դրած ենք . այս ազգը , այնչափ վատ , ներքին վէճերու մէջ կը թապլտկի , իրարու արիւն կը խմենք , պառակտուած ազգ մը . . . : Ահա ժողովուրդդ , երէ՛ց :

2. Չըկայ երկու նախարարութիւն , իրարու հետ հաշտ . արդէն ո՛ւր որ աւազակ մը , մարդասպան մը կար , փախեր հո՛ս է ապաստաներ , ի՞նչ երթանք հետուները . Ատրամելիք ու Սանասար՝ Սենեքերիսի երկու հայրասպան որդիները՝ փախան Հայաստան , Սկայորդի նահապետէն սիրով ընդունուեցան ու հիմնեցին Արժուցեաց ու Գնուցեաց նախարարութիւնները . Քանանացի փախստական Քանանիա իշխանը՝ ծնունդ տուաւ Գերուցեաց նախարարութեան , Սուր նահապետին օրով . Աժդահակի Անոյշ կինը , վիշապներու մայրը , եկաւ մէկ քանի ազնուականներու հետ երասխի եղերքը բնակեցաւ ու հիմնեց Մուրացան նախարարութիւնը , Տիգրան Ա.ի օրով . Շամբատի ցեղէն Բագարատ՝ հիմնեց Բագրատուցեաց նախարարութիւնը . դեռ քանի՛ քանիներ , Արեարուցի կամ Պահլաւ , Կամսարական , Մամգուն . . .

ՎԱՐԳԱՆ (ը՛տփէլ) — Այդ վերջին անունը յիշելու համար է արդէն որ այդ թուումը կ'ընես .

ՎԱՍՍԱԿ (շ-ր-ւ-ն-կ-ի-ւ-լ) — Ամենքն ալ եկամուտ նախարարութիւններ, որոնք բնաշխարհը լեցուցին օտար բարքերով ու զօրքերով. ասկէ՛ պառակտում, անվերջ ու անհաշտ կռիւներ... :

3. Կղերնե՛րը գրաւեր են մեր երկիրը... մատ-դաշ մանուկներ, աղջիկներ, կիներ, բոլո՞րն ալ սաղ-մոսերգուներ դարձան. ո՛ւր է բնապաշտական դա-րերու անմեղ, անխառն երջանկութիւնը. ո՞ւր են ո՞ւր, Արմաւրի սօսիները. միթէ՛ մենք այն ատեն չունէի՞նք պաշտամունք. Հայերը չէի՞ն պաշտեր Լուսինը, Անահիտը, Ոսկեծղին, Ոսկիամայրը... այն ատեն ինչո՞ւ վանքեր չունէինք, ա՛խ, պղծեցին մեր սրբութիւնները, այն օրէն որ Անակի տղան սաքը գրաւ մեր հողին վրայ, սեւ ու չա՛ր օր. անիծեա՛լ թուական, Եփրատի եզերքը համախմբուած Հայու-թիւնը մկրտեց ու անոր պզտոր ալիքներուն մէջ յաւիտենապէս թաղեց մեր քաղաքական անկախու-թիւնը. ո՛ւր հեթանոս Տրդատը, ո՛ւր քրիստոնեայ Տրդա՛տը. այրե՛լ տուաւ մեր հին մատեանները բա-նաստեղծութեան, մեռցուց հինին ու անցեալին սէ՛րը. նոր հայութիւն մը ձուլեց, որ ահաւաստիկ .

3. Դեռ չենք գիտեր թէ որո՞նք են մեր արտա-քին թշնամիները կամ բարեկամները. ի՞նչ կը կար-ծէք. ոգեվարքի մէջ հեծող Բիւզանդական կայսրու-թեան վրայ դրած էք յոյսերնիդ. կը կարծէ՞ք թէ Յոյնը մեղի օգնէ այս պահուս.— երբէ՞ք. եթէ ան՝ Հայաստանի բարեկամ ըլլար, Բիւզանդիոնի գահը բարձրացած տասնըմէկ հայազգի կայսրերուն օրո՛վ կը ցուցնէր մէկ փորձը. այո՛, ցոյց տուա՛ւ. Պասլը գլխատեց, Ներսէսը աքսորեց, ու հիմայ, Թէոդոսի զրկած պատասխանը ծանօթ է, ահա՛ Յոյնը, ահա՛

քրիստոնեայ կայսրութիւնը, որուն գլխիցինք... :
Իսկ Ազուանք, Հոնք, Վրացիք և ուրիշ փոքրիկ
ազգութիւնները ճնշուած են պարսկական տիեզերա-
կալ լուծին ներքեւ, ա՛յն աստիճան որ չեն կրնար
շարժիլ. ըսել է թէ՛ մեզի համար ամեն յոյս կորսուած
է : Սակայն Պարսիկը կա՛յ ու կայ, միշտ հզօր, միշտ
ահաւոր, միշտ պատկառելի... :

Ուրեմն, որի՞ վրայ դրած էք ձեր յոյսը. ըսէ՛ք
նայիմ, հիմայ ո՞վ իրաւունք ունի, ե՞ս թէ գուք. չը-
սես, երէ՛ց, որի՞ վրայ է ձեր յոյսը... :

ՂՆԻՈՆԳ (Բ-բէ--բէ--բ-բ-բ Բ-բ-բ Բ-բ) — Մեր յոյսը՛, մեր
Աստուածն է. ա՛ն որ երկինքէն կ'իջիտ թագաւոր-
ներուն. թագաւորներուն թագաւորը. և ա՛ն՝ որուն
հրաշքները կ'ուրանաս, ո՞վ Սիւնեաց իշխան, ա՛ն
պիտի պատժէ քե՛զ ալ, տո՛հմդ ալ. բաց աչքերով
տեսնես բոլոր յոյսերուդ ցնդի՛ւը. զաւակներդ, զա-
ւակներդ, աչքի՛դ առջեւ յօշյօշ պատուտե՛ն գազան-
ները. այրիդ՝ քարուքանդ պալատիդ վրայ բուի
վա՛յը ձգէ նստի լա՛յ. որդերը վխտան պծպծան մարմ-
նիդ մէջ. օձեր ու կարիճներ փաթթուին միտիդ.
խայթեն, թունուորեն քեզ, ամբողջ մարմինդ թա-
րըխտի՛, շարունեքո՛ւ մէջ նստի. հոգիդ, անա՛րդ
հոգիդ, դժողքի դեւերուն, ճիւղահերուն ճա՛նկը իյ-
նայ, գեհնի լափլիզող կրակներուն մէջ թապլտկիս.
սովալլուկ գազանները կրծեն սկորներդ, կրծեն,
կրծեն ու կրծեն... : Անիծեա՛լ, անիծեա՛լ ըլլաս
յաւիտեան. անիծեա՛լ... անաթէմա... :

(Է-բ-բ-բ-բ կ'իջէ)

Ա Ր Ա Ր Դ .

Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն Ա .

ՇՈՒՇԱՆԻՒ (ՏՆ-ի, հեր-բը-ի -- Լ-ը, -նի-ն իջ
 և-դ-ը, -ի-ը-ի իջ Դ-ի) -- Ա՛լ տարակոյս չիկայ, ան-
 խուսափելի է պատերազմը. հայրս՝ սպարապետ,
 Վրոյրս՝ իր Ա. թիկնապահ, իսկ ես հոս, անմխի-
 թար մօր մը քով, պիտի հեծեմ ու հեծե՛մ. Ա՛խ,
 ի՛նչ դառն է աղջիկ ըլլալ ու սպարապետի՛ աղջիկ,
 պատերազմի տենչէ՛ն տանջուիլ, և, աղջի՛կ է, ըս-
 ուելով՝ տունը փակուիլ, արգիլուիլ, բանտարկուի՛լ,
 հեռի՛ մարտի ասպարեզէն... (Ընդ-... կ'ելլէ Գեղէն,
 -դ-ը-ի-ն) Ո՛չ, ո՛չ, ես պիտի չըջե՛մ իրերուն կար-
 դը. պիտի ջնջեմ դարերու ամօ՛թը. ինձմա՛վ սկսել
 պիտի տամ դիւցազնութիւնը մեր ցեղին մէջ. ի՞նչ,
 Պարսիկը պղծել փորձէ մեր եկեղեցիները, ասպա-
 տակէ մեր հայրենիքը, ու ես Մամիկոնեա՛ն մը,
 Վարդանի հարազատ աղջի՛կ մը, արի զօրականի մը,
 Վրոյրիս խօսեցեալը՝, դատապարտուի՛մ չը մասնակ-
 ցելու կտրիճներու հանդէսներուն, չը խառնուիլ
 քաջարի գունդերո՛ւն... Օ՛, կարելի՞ բան է...
 Շուշանիկ՝ (ՏՆ-ի-ը) պատերազմելու տենդէ՛ն բանը-
 ուած է, կեանքի սէրը չի՛ խօսիր հիմայ իր սրտին,
 որ հայրենիքին սիրովը բռնկեր է. բայց սէրը կռիւ
 մը չէ՞ արդէն. կեանքին հրդեհը՝ որ կը բռնկի ներսդ
 ու կըսպառնայ լափիլիզել կեա՛նքդ... Սակայն.
 Շուշանիկ՝ աւելի վտեմ կռի՛ւ մը պիտի մղէ այս պա-
 հուս, Հայուն ու Պարսկին, Հայրենիքին ու թշնա-

միին, Ազատութեան ու Բանութեան կռիւը, որ անտարակոյս մեր յազթանակո՛վ պիտի պատկուի. չէ՞ որ սպարապետը հա՛յրս է, իմ հա՛յրս է զօրավարը, ու իմ հոգիս, իմ կեանքիս կէսը՝ Վրո՛յր է իր թիկնապահը . . . : է՛հ ուրեմն, ես հայ ազջիկ մը, ինչո՞ւ չըլլամ դիւցազնուհի մը. ինչո՞ւ չը խորամխիմ բանակին մէջ ու չը ջարդեմ իմ կարգիս պիղծ թշնամիի գլուխներ . . . : Այո՛, այո՛, կարիճ մըն ալ ե՛ս եմ, ե՛ս (է՛նչէնչէն յոյս տուէ) . առիւծ է որձ առիւծը, ի՞նչ է մատակ առիւծը. այո՛, պիտի երթամ, միանամ պիտի հայ քաջերուս, Վրոյրի՛ս հետ, Վրոյրիս կո՛ւշար պիտի կռուիմ, վայրկեա՛ն մը պիտի չգատուի՛մ իրմէ, ներկայութեամբս պիտի ոգեւորե՛մ բանակը . . . : (Գրգռուի էլ ներքէն զոհուի Վրոյր)

Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն Բ .

ՇՈՒՇԱՆԻԿ, ՎՐՈՅՐ

ՎՐՈՅՐ . — (+ձէձ-ը-լ էլ) Պիտի ոգեւորե՛ս բանակը:
ՇՈՒՇԱՆԻԿ . — (եթէն ինչ է, Վրոյր ինչ էրբէ, ինչ էրբէ, ինչ էրբէ) Դուն հո՞ս . . . (ինչ էրբէն էրբէ, ինչ էրբէն էլ ինչ էրբէն էրբէ, երբէն +ու-ն-էն, էրբէն ինչ էրբէն -դ-ը-ն):

ՎՐՈՅՐ . — Վերջապէ՛ս, դո՞ւն ալ, Շուշանի՛կ, դո՞ւն ալ պիտի պատերազմիս :

ՇՈՒՇԱՆԻԿ . — Ինչո՞ւ չէ. ես ի՞նչ եմ որ. միթէ ես ալ մարդ չե՞մ :

ՎՐՈՅՐ . — Բայց Սպարապետը պիտի արտօնէ՞ :
ՇՈՒՇԱՆԻԿ . — Հայրս չարտօնէ՛ . . . ի՞նչ արգելք կայ :

ՎՐՈՅՐ . — Մայրդ ի՞նչպէս պիտի թոյլ տայ :
ՇՈՒՇԱՆԻԿ . — Եթէ հայրս ալ չարտօնէ, եթէ

ՎՐՈՅՐ. — Իսկ եթէ...

ՇՈՒՇԱՆԻԿ. — Մեռնինք, մեր սէրը հետերնիս
երկիրնք կը տանինք:

ՎՐՈՅՐ. — Աւա՛ղ, դեռ գիրար չը վայելած երկ-
րիս վրայ, մենք ի՞նչպէս պիտի գիրար գանենք եր-
կընքի մէջ. երկնային ցնորք, անս՛ւշ պատրանք...:

ՇՈՒՇԱՆԻԿ. — Վրո՛յր Վրո՛յր, հաւատք չունի՞ս
անմահութեան վրայ:

ՎՐՈՅՐ. — Ի՞նչ ընեմ առանց քեզի անմահութիւնը...

ՇՈՒՇԱՆԻԿ. — Ես միշտ հե՛տդ եմ ու հե՛տդ պի-
տի ըլլամ. հե՛տդ կ'ապրիմ, քովդ կը կուռիմ ու քովդ...

ՎՐՈՅՐ. — Ձե՛մ ուզեր որ մեռնիս, հոգի՛ս. յետոյ,
գերեզմանիս վրայ — եթէ երբէք ունենամ գերեզ-
ման — ս՞՞վ պիտի արցունքի կաթի՛լ մը թափէ...:

ՇՈՒՇԱՆԻԿ. — Ի՞նչ է գերեզմանը, ի՞նչ է մար-
մինը, Վրո՛յր, Հայրենի՛քը պիտի փրկենք...: Եթէ
ողջ մնանք, հոս. իսկ եթէ մեռնինք, հո՛ն, բո՛ւն
հայրենիքին մէջ գիրար պիտի գրկենք, այնպէս չէ՞...
(Կէ կ-ի-ի-ի Վրոյրէ շէր-ն-ն, Թե-եբէ ինչ ուլ-ը-ը երկ-
-որէն):

ՎՐՈՅՐ. — (յ-ը-ը-ը, յը ք-ն-ն-ն) Շուշանի՛կ,
արդեօք վերջի՞նն է...:

ՇՈՒՇԱՆԻԿ. — Վերջի՞նը, ուխտս մոռցար. քեզի
հետ եմ, Վրո՛յր, քեզի պիտի հետեւիմ ու իմ գե-
ղեցկութենէս աւելի՛ արիութեամբս, կուսական
չնորհքէս աւելի՛ առնացի կորովս՛վս պիտի հրապու-
րեմ քեզ, ս՞՞վ իմ քաջ պատանիս:

ՎՐՈՅՐ. — Շուշանի՛կ, Շուշանի՛կ, դուն մի՛ գար.
մի՛ գար դուն. քեզի՛ համար կը կուռին վաթսուներ-
վեց հազար քաջեր. դուն հոս, երջանիկ խաղաղ
ապրէ, մա՛յրդ մխիթարէ՛. քեզի պէ՛տք ունի Հայաս-
տան. դուն ապագայ թագուհի՛ն ես...:

ՇՈՒՇԱՆԻՒՆ. — (—բհ—հ—բհ—) Թագուհի՛, խոտելի՛, ատելի՛ տխորոս, ես կը նախընտրեմ ըլլալ հերոսուհի, քան թէ կոչուիլ թագուհի:

ՎՐՈՅՐ. — Հերոսուհի՛ կը կոչենք քեզ, Շուշանի՛կ, միայն թէ տեղդ հանգիստ կեցի՛ր, կ'ազաչեմ, մի՛ գար...:

ՇՈՒՇԱՆԻՒՆ. — Պիտի գա՛մ, պիտի գա՛մ, մի՛ հակառակիր:

ՎՐՈՅՐ. — Է՛հ, քանի որ ուխտդ՝ ուխտ է, գոնէ մի՛ գատուիր հօրդ քովէն ու միշտ ինձի հետեւէ՛:

ՇՈՒՇԱՆԻՒՆ. — Պատերազմին բա՛ղդը գիտէ. ուր որ աւելի կատգած գտնեմ թշնամին՝ հո՛ն պիտի նետուիմ, հո՛ն, իմ ճանճկէն ճերմակ ձիովս, ես ու ձիս, միասի՛ն պիտի խոյանանք արևնի գաշաք՝... Աւարա՛յր, Աւարա՛յր, բիւրաւորնեքո՛ւն ժամադրաւ՝ վա՛յրը, հոն, Տղմուտին եզերքը՛, ասդին՝ Հա՛յր, անդին՝ Պարսի՛կը. ասդին՝ հայկական սրընթաց երիւ՛ վարները, անդին պարսկական դանդա՛ղ փիղերը. ասդին՝ Քրիստո՛ս, անդին՝ Զրադա՛շտ...:

ՎՐՈՅՐ. — Է՛հ, մնա՛ս բարով ուրեմն, ո՛վ իմ հոգւոյս հատորիկ, ահա՛, ահա՛ կ'երթամ, (կը հեռե՛ն, յ--ը--հ--ը, կը ի՛րէ՛ Շ--ը--նիկէ՛) թերեւս վերջին անգա՛մն է. ո՛վ գիտէ. պատերազմին գալարափողը մո՛տ է գոռալու, ահա՛ կ'երթամ, ահա՛ կ'երթամ, մնաս բարով, ի՛մ սիրական (կը ք--ն--ն):

ՇՈՒՇԱՆԻՒՆ. — (—չէրէ կը —բէ) Ետեւէ՛դ պիտի գամ, ետեւէ՛դ, (կը հեռե՛ն կը հ--բ--բ--ն) դոնէ մինչեւ բակի դուռը՛ գամ քեզի հետ, անգա՛մ մըն ալ նաչիմ հասա՛կդ...: Բայց (հ--նի--բ -- բր--բ) կ'ուզէի անգա՛մ մըն ալ նստիլ քեզի հետ մեր նոննեկաց շուքին տակ, անգա՛մ մըն ալ ունկնդրել մեր սոխակնե-

բուն երաժշտութիւնը՝ մեր վարդենիներուն վրայ : քեզի հետ անգամ մըն ալ կ'ուզէի պտըտիլ արծաթալիք առուակիս եզերքը, լսել իր մրմունջներուն խառնուած թռչուններուն սիրե՛րգը . ա՛խ, երազե՛լ կուզէի քեզի հետ, ինքզինքնիս մօռնա՛լ, բոցանա՛լ, անէանա՛լ . . . : Սակայն, աւա՛ղ, դուն կ'երթաս . . . մահուան դա՛շտը կ'երթաս . (Եր կը ԴԻՆՆՅ, կը ՎԻՒՅՆ ԼՂԼԻՆՆ ԴԻՆՆՆ ԿԵՆՆԻ ԻՎԻՆՆ, ԲԼԻՆԵ ԵՒԵՐԻՆ ԵՎ ԶԵՆ ԴԻՆՆ) :

Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն Գ .

ՇՈՒՇԱՆԻԿ, ՂԵԻՈՆԻ ԵՐԷՑ

ՇՈՒՇԱՆԻԿ. — Գնա՛ց, գնա՛ց, ա՛լ պիտի չդառնայ . (Երեւելքը կը շփփէ ԵՒԵՐԻՆ) :

ՂԵԻՈՆԻ. — (ԴԵՐԵՎԻՆԻ ԵՒՆԻՎԵՐՍԻՏԵՏԻ) Ի՞նչ կայ դարձեալ, աղջի՛կս, ինչո՞ւ այդպէս մտածկոտ կ'երեւիս :

ՇՈՒՇԱՆԻԿ. — Ի՞նչպէս չը մտածեմ, Տէ՛ր Հայր, քանի որ ժամը մօտեցաւ . ահա՛ դունդ դունդ կը գլխին Շաւարշան, ես հոս ի՞նչպէս չը մտածեմ . . . :

ՂԵԻՈՆԻ. — Դո՛ւն ալ պիտի գաս, աղջի՛կս, քե՛զ ալ պիտի տանինք :

ՇՈՒՇԱՆԻԿ. — (ԵՆԴԵՎԻՆ) Կ'աղաչեմ, Տէ՛ր Հայր, նոր բա՛ն մը կայ . խօսեցա՞ք հօրս, զիս՞հետը պիտի տանի՛ . (ԲԼԻՆԵ ԵՐԵՐՉԵՆԻՎԻՆԻ ԴԻՆՆԻ) ո՛չ, ո՛չ, ես հոս չե՛մ կենար . . . :

ՂԵԻՈՆԻ. — Խօսե՛ր եմ, աղջի՛կս, անհոգ եղի՛ր, դուն հիմա գնա՛, բանակին հետ կը տանինք քեզ :

ՇՈՒՇԱՆԻԿ. — Արդեօ՞ք, Տէ՛ր Հայր, իրա՞ն է . պիտի տանի՞ք զիս ալ . պիտի տեսնէք թէ՛ ո՛րքան արժանի եմ եզեր ձեր վստահութեան . . . :

ՂԱՆՈՒՆՊ. — Սպարապետին աղջիկը՝ Հայոց զօր-
քերուէն կամրիւսին պիտի ըլլայ ու զանոնք պիտի
մղէ դէպ ի կոխէ, քանի՛ տեսնեն քեզ իրենց մէջ,
այնքան պիտի արիանան, երբէք պիտի չը թունան...

ՇՈՒՇԱՆԻԿ. — Երթամ ուրեմն, Տէ՛ր Հայր, վըս-
տահ ըլլամ. ձեր խոստումը՝ խոստում է՛ գիտեմ:

ՂԱՆՈՒՆՊ. — Անշուշտ, անշուշտ, աղջիկս, դուն
հիմա գնա՛, գիտ մինակ ձգէ՛ հոս. (Շ--շ--էէ; --բ--ի
բ--բ--ի Դ--Դ--Է):

ՂԱՆՈՒՆՊ (Մը--ի, --դոբ+ի կեց--ք) — Տէ՛ր իմ Փրկիչ
և բարերար. մօտեցաւ, ահա՛ հասաւ վճռական օրը,
պատերազմի՛ն օրը. դուն գիտես, վերէն նայէ՛, գթա՛
երկրպագուներուդ, տիրելու տենչանքէն չնք թե-
լադրուած մենք, այլ քու սէ՛րդ, ո՛վ Փրկիչ աշխար-
հի, քու սէ՛րդ միայն կը մղէ մեզ կռուելու մազդէ-
ութեան դէմ. դուն գիտես, նայէ՛ ու տես... Տես
բիւրաւոր պաշտողներդ, սրոնք Հայաստանի գեղերէն
ու քաղաքներէն եկած ու հոս խոնուած են. թողե՛ր
են իրենց սիրելի վառարանները՛, թողե՛ր են իրենց
արտերն ու այգիները՛, հո՛ս եկեր են, հոս, արիւնի
գաշաբ, արիւնի ու կրակի մկրտութիւնը մկրտուելու
և իրենց արիւնով՝ հկեղեցի՛դ փրկելու. դո՛ւն գիտես,
Տէ՛ր իմ, դո՛ւն գիտես... Մի՛ թողուր որ Յազկերտ
գործադրէ իր շար գիտումները. մի՛ թողուր որ ու-
րացոյ վասակ յաջողի իր գաւերուն մէջ... (Մ--բ--բէբ
-- էէ--ն--մ--ք) Քեզի՛, քեզի՛ միայն, ո՛վ Յիսուս, կը բա-
նամ սրտիս գաղտնի՛քը. այս անգամ ալ աղատէ՛ Հա-
յաստանը՛, աղատէ՛ Բանութեան ժանիքէն, վերադար-
ձո՛ւր կորսուած խաղաղութիւնը, այցելէ՛ թշուա՛ռ
Հայաստանին... Այնուհետեւ ընդունէ՛ հոգիս քու
յաւխտնական ծոցի՛դ մէջ. այն ատեն սիրայօժար կը

փակեմ աչքերս, ու կ'աւանդեմ հողիս, մրմնջելով
(չոյն գահաւոր յեր- ին յոյն Ներսէս-դարձ, շնորհակալ Ղե-
-ռոյ երէցէն) «Արդ արձակեա՛ զժառանգս քս...»:

ՏԵՍԱՐԱՆ Գ.

ՂԱԽՈՒՆԻ, ՆԵՐՇԱՊՈՒՀ

ՆԵՐՇԱՊՈՒՀ — Կ'աղօթեմ զեռ, Տէ՛ր Հայր, կարճ
է ժամանակը. Սրբազան Հայրապետը ո՞ւր է, Սպա-
րապետը դեռ չեկա՞ւ:

ՂԱԽՈՒՆԻ — Ե՛ս ալ կը սպասեմ, այսօր կանուխ
եկեր է սպարանքէն:

ՆԵՐՇԱՊՈՒՀ. — Գիտեմ, Հայրապետին հետ էր.
պիտի գային մինչեւ հիմա:

ՂԱԽՈՒՆԻ. — Ուրեմն սպասե՛նք:

ՆԵՐՇԱՊՈՒՀ. — Իմացա՞ր լիրբին ըրածները.
անամօթ...:

ՂԱԽՈՒՆԻ. — Վասա՞կը. արդէն ի՞նչ կը յուսաս
այդ անաստուած հրեշէն:

ՆԵՐՇԱՊՈՒՀ. — Շա՛տ բաներ կը յուսայի, բայց
հիմա՛:

ՂԱԽՈՒՆԻ. — Զգուշանա՛լ պէտք է, Արծրունի՛:

ՆԵՐՇԱՊՈՒՀ. — Հապա քովի Զանգա՞կը, քա-
հանաներուն արա՞տը, հայրենիքին դաւաճա՞նք:

ՂԱԽՈՒՆԻ. — Առաջ անո՛ր պատիժը պէտք է
տալ, առ գարչելին շա՛տ մտքեր պատորած է:

ՆԵՐՇԱՊՈՒՀ. — Կրնամ ըսել թէ՛ վասակի՛ն ալ
թունատուն ի՛նք է եղեր:

ՂԱԽՈՒՆԻ. — Կը սխալիս Արծրունի՛, վասակ թու-
նատուի կարօտ չէ՛. ի՛նք արդէն թունաւոր օճ մըն է...:

ՆԵՐՇԱՊՈՒՀ. — Բայց Զանգա՞կը, այն անար-
ժա՞նք. օ՛խ, ի՛նչպէս փռեցի գետինը...:

դրոյ — — —, քորնէ՛ն իրոյ — — — ղը քոր — — — ծ, կ' — — — քոյ կը կոյնէ
Ղե — — — քնէ՛ն — — — քը կ' — — — քնէ կ' — — — քոյ վ — — — քորնէ՛ն, ը — — — քը
այս սուրբ քեզի՛ կը յանձնէ Հայրենի՛քը, յաղթական
վերագարծի՛ր, Հայոց մեծ Սպարապետ... :

ՎԱՐԳԱՆ. — (— — — քը ք — — — քնէ) կ'երզնում
այս սուրբ թուրիս վրայ, կ'ուխտեմ արիւնիս մինչեւ
վերջին կաթիլը թափել Ս. Եկեղեցիին, Ո. Ազատու-
թեան ու Հայրենիքի՛ս համար :

ՆՆՐԵԱՊՈՒՀ. — Ապրէ՛, Մամիկոնեան՝, ապրէ՛
Հայաստանին՝ համար :

ՅՈՎԱԷՓ ԿԱԹՈՂՍԿԱՍ. — Եկեղեցին ու հայրե-
րինիքը քեզի՛ կը նային, Ազատութեան Զինուոր...
օրհնեա՛լ ըլլաս դուն. օրհնեա՛լ ըլլան զէնքերդ : Զօ-
րութեանց Տէրը պիտի պահէ Հայոց բանակը :

ԱՄԵՆՔԸ. — Ապրի՛ վարդան Մամիկոնեան ,
ապրի՛ ազատ Հայաստան :

ՂԵՒՈՆՅԻ. — Թո՛ղ սատկի՛ն մատնիչները... :

(Առնէ՛ ղը ք — — — կ' — — — քնէ հե — — — քնէ — — — քնէ — — — քնէ)

Օ՛ն, յԱւարայր, օ՛ն, յԱւարայր :

Իր զենն առնէ բո՛ղ մէն մի այր,

Հո՛ն, հո՛ն, Տղմուս զեփն եզերք,

Մե՛զ կրսպասեն ծերք ու սրդերք.

Վրե՛ժ կը կանչեն, վրե՛ժ կը մոռնչեն

Հայ առիւծներ, որ կը ննջեն.

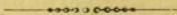
} կրկ.

Բանակ մ՛ուցինք վարսուց հազար

Ապրի՛ վարդան մեր զօրավար :

} կրկ.

(Վ — — — քնէ կ' — — — քնէ)

քաւեմ այդ մեղքս, պիտի մաքրեմ իմ կարմիր արիւնն՝ վո . . . : (Բ-ը-ն-ի-ն է ի յո-ն-ն, ի-ն-ն-ն, Բ-ն-ն է ի-ն-ն, ի-ն-ն-ն է ի-ն-ն) :

Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն Բ .

Վ Ա Ր Դ Ա Ն , Յ Ո Վ Ս Է Փ Կ Ա Թ Ո Ղ Ի Կ Ո Ս , Ղ Ե Ի Ո Ն Դ Ե Ր Է Յ ,
Ն Ե Ր Շ Ա Պ Ո Ւ Հ , Ն Ա Խ Ա Ր Ա Ր Ն Ե Ր , Զ Օ Ր Ք Ե Ր

Յ Ո Վ Ս Է Փ Կ Ա Թ Ո Ղ Ի Կ Ո Ս . — Ողջո՛յն քեզ, Քա՛ջդ Մամիկանեան :

Ղ Ե Ի Ո Ն Դ . — Ողջո՛յն քեզ, կարմիր վարդան :

Ն Ա Խ Ա Ր Ա Ր Ն Ե Ր . — Ողջո՛յն քեզ, արի՛ զօրավար :

Վ Ա Ր Դ Ա Ն . Դիմացի շարժումը կը դիտէ՞ք . մշուշի մէջ առարկաներ կը խլրտին, կը խոշորնան . ահա՛ կ'առաջանան դէպ ի Տղմուտ (ցոյց Գ-ը-ն է ի-ն-ն) :

Ն Ե Ր Շ Ա Պ Ո Ւ Հ . — (Գ-ն է ի-ն-ն Ն-ն-ն է ի-ն-ն) Այո՛, այո՛ : Մատենի՛կն է, մատենիկ գո՛ւնդը :

Ղ Ե Ի Ո Ն Դ . — (Գ-ն է ի-ն-ն) Որդեակնե՛րս, ահա՛ եկաւ վերջին ժամը . ամենքդ հաղորդեցի, գիտէ՞ք . կամաւոր պատարագ պիտի ըլլաք Հայրենիքի Ս . Սեղանին վրայ . դո՛ւք, Հայաստանին ընտիր ընտիր ծաղիկները՛, պիտի բուրէ՞ք յաւիտեան . դո՛ւք, արի՛ մանկտի, Ազգին յոյսը, ապագան՝ ձեր վրայ դրուած է . ձեզի՛ նայիմ, քաջ կուռեցէ՛ք, ձեր կեանքը սուղ, շատ սուղ ծախեցէ՛ք (Գ-ն է ի-ն-ն Ն-ն-ն է ի-ն-ն) :

Յ Ո Վ Ս Է Փ Կ Ա Թ Ո Ղ Ի Կ Ո Ս . — Մակարայեցիներուն յաղթանակնե՛րը կը մաղթեմ ձեզի, քաջարի՛ մանկտի . . . :

Վ Ա Ր Դ Ա Ն . — Ս . Հայրապետ, Ս . Հայրեր, իշխաններ, նախարարներ . իմ անձնուէ՛ր զօրականներ . պատերազմներ շատ մղեցի, ձեզի հետ ու ձեր օգնութեամբ միշտ յաղթող եղայ . բայց այսօրուանը՛

չի' նմանիր հասարակ պատերազմներուն, որոնք կը մղուին վեհապետի մը հաճոյքին կամ գահոյքին ու թագի'ն համար. այսօրուանը՝ Լոյսին պատերա'զմն է Խաւարի'ն դէմ. Պարսիկը ջնջել կ'ուզէ Հայ անունը: Հայկապանց ու Արշակունեաց թաղուած հարստութիւննէ'րը դողացին, սարսեցան. ասոնց բոլոր թագակիր գլուխները՝ գերեզմաններուն ձոցէն դուրս ցցուած՝ մեզի' կը նային, Քաջի'ր. . . : Դարերը՝ դողալով պիտի դիտեն այսօրուան ճակատամարտը. անցեալը՝ իր փառքերով ու ապագան՝ իր պատմութեամբ. . . : Եթէ յաղթենք, կը վերականգնե'նք Հայրենիքը. իսկ եթէ մեռնինք, անմահ անուն մը կը թողունք ժառանգութիւն ապագայ սերունդին ու անթառամ լուսապսակ մը՝ Քրիստոսի Արքայութեան մէջ. . . :

ԱՄՄՆՔԸ. — Կեցցէ՛ Հայոց Սպարապետը. կեցցէ՛ Մամիկոնեանց Առիւծը, (Ձ-՛՛էր):

ՆԵՐՇԱՊՈՒՀ. — Թշնամին շարժեցա՛ւ, կը մօտենայ (ա-՛-հէր, գ-՛-տէր-ը՛ յ-՛-էր, շ-՛-էր, շ-՛-էր-է ի-՛-էր-է կը հ-՛-է):

Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն Գ.

ՆԱԽՈՐԳՆԵՐ, ԱՌԱՆՁԱՐ ԱՄԱՏՈՒՆԻ

ԱՌԱՆՁԱՐ. — Սպարապետ քաջ, իմ երկու հազարովս յարձակեցայ Պարսիկներուն վրայ, մեծ մասը ջարդեցինք, մնացածը փախա՛ւ:

ՎԱՐԳԱՆ. — Յետո՞յ:

ԱՌԱՆՁԱՐ. — Օգնական զօրագնդեր հասան մեզի դէմ, և ես հաղիւ հոս նետեցի ինքզինքս:

ՎԱՐԳԱՆ. — Գունդե՞րդ. դո՞ւն մինակ, հո՞ս:

ԱՌԱՆՉԱՐ. — Մինակ չե՛ն, կը կռուին, դէպի հաս կ'առաջանան:

ԱՄՆՆՔԸ. — Ձէնքի՛, զէնքի՛:

ՎԱՐԳԱՆ. — Ո՛վ իմ քաջեր, կազմ ու սպարա՛ստ. քեզի՛ Արծրունեաց իշխան, քեզի՛ կը յանձնեմ առաջին գունդը, և նիզակակից՝ Մսկաց իշխանը, միւս նախարարներուն հետ. երկրորդ գունդը՝ քեզի՛ կուտամ, ո՛վ իմ կորովի Խորէն Խորխոռունի, քեզ նիզակակիցներ՝ Արսէն Ընծայեցին ու Ներսէ՛հ Քաջբերունին: Դո՛ւն Թաթո՛ւլ, Վանանդի առիւ՛ծ, ա՛ն երրորդ գունդը, և քեզի նիզակակից՝ Տաճատ Գնթունին: Եկո՛ւր նայիմ, եկո՛ւր, ո՛վ իմ սիրական չորրորդ գունդ, եկո՛ւր, իմ անվա՛խ նիզակակից Արշաւի՛ր, և դո՛ւն, հարազատ եղբա՛յրս, Համազա՛սպ, (իւ հոգիս), ո՛ն, արի՛ք, ի զէ՛ն, ի զէ՛ն, իմ քաջազուն ընկերներ, առա՛ջ, առա՛ջ, առա՛ջ...

Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն Դ.

ՆԱԽՈՐԴՆԵՐ. ՇՈՒՇԱՆԻԿ

ՇՈՒՇԱՆԻԿ. — (Երբեք չէ իմ զորք, զորք, զորք իմ սպարապետ:

ՎԱՐԳԱՆ. — Դո՛ւն... (Իմ զորք, իմ զորք) Շուշանիկ (Կոչուի իմ զորք, իմ զորք) Երկրի՛ք, ա՛ն, քեզի՛ կը նուիրեմ իմ ազգիկոս, միամօր ազգիկոս, իմ կեանքս:

ՎՐՈՅՐ. — (Երբեք չէ իմ զորք, իմ զորք, իմ զորք, իմ զորք) Ան՛ հո՞ս...

ՎՍԻՈՒՆԴ. — (Կոչուի իմ զորք) Ապրի՛ս, ապրի՛ս, վարդանի վա՛րդը, Շաւարշանի շուշանը...

ՎԱՐԳԱՆ. — Չօրականներ, առէ՛ք ձեզի նոր

նիզակակից մը. և դո՛ւն Շուշանի՛կ, նախայարձակ հերոսուհի, սարսափեցո՛ւր թշնամին, թո՛ղ Տղմուտի ալիքները դողան քու խաղացքէդ... : (Կը Գրեմը Վերջէ) Իսկ դո՛ւն, Վրո՛յր, թո՛ղ զիս և հետեւէ՛ (Ծոյր Գրեմը Շուշանի՛կ) անո՛ր. սովրէ՛ զոհել կեանքդ հայրենիքին ազատութեան համար :

ԱՄՆՆՔԸ. — Կեցցէ՛ Շուշանիկ :

ՎԱՐԴԱՆ. — Շարժեցէ՛ք, օ՛ն, յառա՛ջ, յարձակի՛նք... : (Հեռուէն կը տեսնուին Գրեմը և Վրոյրը) :

ՆԵՐՇԱՊՈՒՀ. — Մուշկան նիւսալաւուրտին վրայ :

ՂԵՒՈՆԳ. — (Իւր ձեռքով) Քուրմերո՛ւն վրայ, փիղերո՛ւն, փիղերո՛ւն :

ԱՄՆՆՔԸ. — Եղբորս թիւն, յաղթութիւն :

ՆԵՐՇԱՊՈՒՀ. — Վա՛տը, վա՛տը, թշնամիին կողմը անցաւ :

ՎԱՐԴԱՆ. — Հայրենի՛քը, վրէ՛ժս (Կը Գրեմը) :

(Գրեմը և Վրոյրը կ'ընեն)

Պ Ա Տ Կ Ե Ր Դ .

(Ատաբայի դաշք. գիւղ. — լուսնկայ, Տղմուտը ներկուած արիւնով. հակասամարտիկ դաշք ծածկուած դիակներով ու կիսամեռ վիճակներով) : (Գրեմը Երեմ, Գրեմ, կը Գրեմը, Վրոյրը, Վրոյրը, Կեանքը) :

ՂԵՒՈՆԳ. — Գիշեր է գիշեր, ու ես կը թափառիմ անա՛ ժամերէ ի վեր, զո՛ւր կը փնտռեմ իմ սիրելեաց հետքերը. ո՛ւր մնացին արդեօք. մէ՛կը չը գարձաւ. ըսէ՛ք, ըսէ՛ք, ինչո՞ւ կը լռէք, ո՛ւր մնացիք Հայաստանիս պահապան հրեշտակներ... : ո՛ւր էք, ո՛ւր գացիք. ա՛խ. յաւիտեան չը տեսնէին այս իմ աչքերս, չը տեսնէին այս պատկերը. ծունկերս

